

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Tereza Dolejší

**Slovenské politické strany za první
Československé republiky: analýza
programových cílů**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Tereza Dolejší**

Vedoucí práce: **PhDr. Jitka Gelnarová**

Rok obhajoby: 2013

Bibliografický záznam

DOLEJŠÍ, Tereza. *Slovenské politické strany za první Československé republiky: analýza programových cílů*. Praha, 2013. 69 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie a mezinárodních vztahů. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jitka Gelnarová

Abstrakt

Bakalářská práce pojednává o politických stranách působících na Slovensku za první Československé republiky. Cílem práce je zanalyzovat politické programy jednotlivých stran, konkrétně programy Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu, Československé sociálně-demokratické strany dělnické, Komunistické strany Československé, Hlinkovy slovenské ľudové strany a Slovenské národné strany. Budu sledovat jak se jednotlivé požadavky týkající se Slovenska proměňovaly v čase, zanikaly nebo se objevovaly v souvislosti s historickým kontextem. Jako výzkumnou metodu aplikuji diskursivní analýzu. Kromě oficiálních politických programů použiji jako sekundární zdroje dobové dokumenty a další publikace věnující se tomuto historickému období. Hlavní výzkumná otázka se bude primárně týkat témat institucionálního uspořádání, pravomocí, státního uspořádání, čechoslovakismu nebo autonomních požadavků. V politických programech vyhledám všechny pojmy související s těmito tématy. Bude mě zajímat problematika týkající se slovenské otázky. Zaměřím se na rozdíly mezi slovenskými a celorepublikovými politickými stranami. V závěru budou získaná data vyhodnocena a porovnána mezi sebou.

Abstract

The bachelor thesis deals with political parties, which operated in the Slovak during the first Czechoslovak Republic. The aim is to analyze the political programs of the parties,

namely the programs of Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, Československá sociálně-demokratická strana dělnická, Komunistická strana Československá, Hlinkova slovenská ľudová strana and Slovenská národná strana. I'm going to analyze how particular requirements, which relate to Slovakia, modified over time, disappeared and appeared in connection with the historical context. I am going to apply the discourse analysis as a research method. I am going to use formal political programs, historical documents as secondary sources and other publications dedicated to this historical period. The main research question will primarily concerned with issues of institutional organizations, competences, government structures, Czechoslovakism or autonomous requirements. I will search for all terms related to these topics in political programs. I will be interested in issues relating to the Slovak question. I will focus on the differences between Slovak and countrywide's political parties. The data will be evaluated and compared to each other in the conclusion.

Klíčová slova

Politická strana, První Československá republika, Diskursivní analýza, Politický program, Slovenské politické strany

Keywords

Political parties, The first Czechoslovak Republic, Discourse analysis, Political program, Slovak political parties

Rozsah práce: Bakalářská práce obsahuje 125 939 znaků včetně mezer bez abstraktu a příloh.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 17. 5. 2013

Tereza Dolejší

Poděkování

Ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Jitce Gelnarové za hodnotné rady a připomínky, které mi poskytovala během konzultací a za pomoc při vzniklých potížích. Také velmi děkuji za propůjčení cenných materiálů a velkou trpělivost.

Obsah

ÚVOD	3
1. VZNIK NOVÉHO STÁTU – FORMOVÁNÍ POLITICKÝCH STRAN	4
<i>1.1 Formování slovenské společnosti a slovenských politických stran</i>	7
<i>1.2 Čechoslovákismus</i>	9
<i>1.3 Vývoj slovenského stranictví</i>	12
2. VÝZKUM	14
<i>2.1 Výzkumná otázka</i>	14
<i>2.2 Volba výzkumné metody</i>	15
<i>2.3 Aplikace výzkumné metody na problematiku slovenské autonomie</i>	16
<i>2.4 Hypotéza</i>	17
3. POLITICKÉ STRANY	18
<i>3.1 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML)</i>	18
<i>3.1.1 Analýza programu</i>	21
<i>3.1.2 Jednotlivé programy</i>	21
<i>3.2 Československá sociálně-demokratická strana dělnická (ČSDSD)</i>	26
<i>3.2.1 Analýza programu</i>	28
<i>3.2.2 Jednotlivé programy</i>	29
<i>3.3 Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLŠ)</i>	34
<i>3.3.1 Analýza programu</i>	36
<i>3.3.2 Jednotlivé programy</i>	36
<i>3.4 Komunistická strana československá (KSČ)</i>	42
<i>3.4.1 Analýza programu</i>	44

3.4.2 <i>Jednotlivé programy</i>	44
3.5 <i>Slovenská národná strana (SNS)</i>	52
3.5.1 <i>Analýza programu</i>	53
3.5.2 <i>Jednotlivé programy</i>	54
4. VYHODNOCENÍ	58
ZÁVĚR	62
SUMMARY	64
POUŽITÁ LITERATURA	65
SEZNAM ZKRATEK	69

Úvod

Politické strany v Československu disponovaly obrovským vlivem na podobu tehdejší demokratické republiky a politického života obyvatel. Jelikož občané měli poprvé možnost účastnit se na politickém dění, prožívali situaci ve státě mnohem intenzivněji. Politika stran zasahovala do podoby tisku, zřizovaly se členské a odborové organizace. O témata důležitá pro první republiku se aktivně zajímala široká veřejnost. Na Slovensku hlavní politické téma představovala slovenská otázka. Po letech útlaku ze strany Maďarska znamenal pro Slováky vlastní stát významnou změnu. Pro tamější obyvatele měl být vznik československé republiky přínosem v přijetí demokratických hodnot a národní seberealizace. Celonárodní politika ovšem nenaplnila slovenské očekávání a začaly se ozývat nespokojené hlasy.

Slovenské strany se za první Československé republiky ideově lišily od českých stran. I pokud se jednalo o organizace celonárodní, slovenská větev občas prosazovala odlišné požadavky od českých. Vyostřené diskuze vyvolávala slovenská otázka, která ovlivňovala podobu politiky na Slovensku. Autonomistické tendence také zasahovaly do veřejného diskursu. Tehdejší náladu ovlivňovalo několik faktorů, které provázely existenci první republiky. Radikální názory vznikaly v důsledku špatné sociální a ekonomické situace, která byla zapříčiněná celosvětovou krizí. Další důvod představovaly obavy o národní sebeurčení, které byly prohlubovány neústupnou českou politikou a ignorací některých požadavků Slovenska. Mým cílem bude prozkoumat, zda a jakým způsobem se politické strany ve svých programových prohlášeních věnovaly slovenské problematice.

Ve výzkumu se zaměřím na proměnu programových cílů během období trvání první republiky. Předmětem mého zájmu budou témata týkající se slovenských institucí, pravomocí, státního uspořádání, autonomistických požadavků a dalších pro Slovensko důležitých aspektů. Bakalářská práce bude zacílena na problematiku čechoslovakismu a autonomních tendencí. Ohledně této problematiky budu pátrat v politických programech po zveřejněných požadavcích souvisejících s výše uvedenými tématy. V závěru veškeré výstupy porovnáám nejprve v rámci jednotlivých stran, poté mezi politickými stranami navzájem.

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila diskursivní analýzu. U této metody je nezbytné čerpat z více zdrojů a metod současně. Pro relevantní výzkumná data bude nutné do výzkumu zahrnout velké množství dostupných historických zdrojů. Až poté se může vytvořit transparentní představa o sociálním nebo politickém pozadí doby.

Primární zdroje se budou skládat z programů politických stran působících v letech 1918 – 1938 na Slovensku, konkrétně se jedná o Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, Československou sociálně-demokratickou stranu dělnickou, Komunistickou stranu československou, Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu a Slovenskou národnou stranu. Programy slovenských stran se primárně vyskytovaly ve stranickém tisku. Dokumenty komunistické strany jsou dostupné v Národním archívu a ohledně celonárodních stran existují speciální edice programů politických stran. Jako sekundární literatura mi budou nápomocné publikace jako například „Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu“ od Malíře a Marka, kde jsou přehledně uspořádány historie, programy nebo stranický tisk v jednotlivých kapitolách. Další významné publikace, které použiji k práci, budou například od Ľubomíra Liptáka, Jaroslavy Roguľové nebo Martina Vašše. Sekundárními zdroji nastuduji historický kontext té doby, který bude nezbytný pro provedení diskursivní analýzy. V závěru práce po vyhodnocení získaných dat porovnam jednotlivé cíle politických stran.

1. Vznik nového státu – formování politických stran

Význam politických stran pro vytvoření vlastního Československého státu byl markantní už před koncem první světové války. Zastávaly některé funkce, které nebyla schopna vykonávat monarchie. Tyto byrokratické dovednosti posléze dokázaly efektivně využít po převratu při konstruování demokratického politického systému. Politické strany ještě před koncem války vytvořily Národní výbor, který byl prvním držitelem státní moci a správce země. Ten po transformaci v listopadu 1918 na Revoluční národní shromáždění předal vládu do rukou Karla Kramáře a jeho Všennárodní koalici.

Typickým rysem pro první republiku byl extrémní multipartismus. Poměrný volební systém a absence volební klauzule¹ způsobily enormní štěpení stranického spektra. Dalším důvodem bylo pestré národnostní složení v tehdejší státu. Jen menší část politických stran působila na celonárodní úrovni. Důležitou roli zde také hrály strany národnostních menšin, které řešily aktuální otázky v rámci svého území a minulostí ovlivněné vztahy mezi sebou.² Vytvořit fungující vládní koalici bylo i přes tento fakt velmi obtížné, jelikož většinou velký počet stran musel dojít ke konsenzu. Přesto ale byly koalice nezbytné pro vytvoření většinové vlády v obou komorách parlamentu. V ČSR neexistovala loajální opozice, která by teoreticky mohla převzít výkon moci. To představuje hlavní důvod, proč se během dvaceti let neutvořilo mnoho variant koaličních sestav.³

Čtyři typy vládních koalic

Všenárodní koalice	1918 – 1919 1922 - 1926	Celonárodní – seskupení pěti původních politických stran, po volbách 1925 i živnostníci	RSZML, ČSDSD, ČSNS, ČSL, ČsND, později ČŽOSS
Rudo-zelená koalice	1919 - 1920	V čele Vlastimil Tusar	RSZML, ČSDSD, ČSNS
Panská/občanská koalice	1926 - 1929	Česko-německá koalice, následně vstoupili i řudáci	RSZML, ČSL, ČŽOSS, NSZ, NKSSL, HSLS, ČsND
Široká koalice	1929 - 1938	Československé, německé i socialistické strany	ČsND, ČSL, ČSDSD, ČSNS, ČŽOSS, Národní sjednocení, NKSSL, NSDSD, NSZ, RSZML

Zdroj: MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 547

¹ Od dvacátých let se volební klauzule ustanovila na 2%.

² MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 536

³ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. Str. 58

Vzhledem k profilaci šesti nejmocnějších stran se muselo zohlednit při realizaci kooperace široké spektrum voličských zájmů, které mohly být antagonistické. Na strany byl tudíž vyvíjen tlak ze strany koaličních partnerů na nedodržení jejich programových cílů, následně docházelo k fragmentaci názorů uvnitř stran a k jejich následnému rozpadu.⁴ Další komplikací také představovala velmi silná opozice složená ze stran brojících proti Československu i proti demokracii.⁵ Během dvaceti let trvání republiky několikrát vykryštovaly vztahy v koalici a došlo k padnutí vlády nebo předčasným volbám. Nepříjemné situaci se snažila předcházet tzv. Pětka⁶, což se jí také relativně dařilo. Toto mimoústavní uskupení bylo velkým pomocníkem při ustavování kompromisů, i přes argumenty poukazující na obcházení demokratického systému.⁷ Další významnou politickou skupinou byl Hrad, který disponoval také silnou mimoparlamentní mocí. Jednalo se o formálně nepolitické osoby spřízněné názorově i soukromě s prezidentem.⁸

Prvorepublikové strany ale nebyly jedinými politickými činiteli, kteří ovlivňovali mínění voličů. Velmi důležitá byla také aktivita v mimopolitické sféře. Politické strany zakládaly řadu přidružených, zájmových, odborových i hospodářských organizací, kterými získávali určitou část veřejnosti. Tato vysoká politizace veřejného života vytvářela specifický rys prvorepublikové společnosti.⁹

V roce 1918 se schválilo všeobecné rovné a přímé volební právo s poměrným zastoupením a ústavně deklarováno bylo v únoru 1920. Co ovšem zákon neustavoval,

⁴ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 536 – 549 (dohledat, kde přesně je to tam uvedené)

⁵ Postoj stran se v průběhu existence první republiky měnil, ale antidemokratické nebo protistátní stanovisko se objevilo u autonomistických slovenských stran, KSČ, německých strany a dalších menšinových stran.

⁶ Později také Šestka, Osmička nebo Desítka.

⁷ CABADA, Ladislav. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. Str. 23

⁸ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. Str. 64

⁹ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 536

byly politické strany. Velmi neobvyklé bylo, že politické strany nebyly zakotveny v ústavě.¹⁰ Vládní strany, které měly možnost projednat daný zákon, neměly zájem na upřesnění podmínek, za kterých by měly fungovat. Opoziční strany a proudy tento požadavek nevznášely, jelikož měly obavu z použití těchto zákonů proti sobě.¹¹ První zakotvení politických stran do ústavy vzniklo až v roce 1933 v důsledku snahy o kontrolu a redukci extremistických stran.

Během existence první republiky se vyprofilovalo velké množství politických stran¹², pro které jsou charakteristickým rysem neustálé rozbroje mezi sebou i uvnitř stran. Tím docházelo ke štěpení stran starých a vzniku zcela nových. Důvod vzniku tolika politických stran tkvěl například v poměrném volebním systému, absenci volební klauzule nebo metodě výpočtu volebního čísla. Podle Sartoriho typologie bychom mohli prvorepublikový systém označit za extrémní pluralismus (z hlediska formátu systému) a polarizovaný pluralismus (z hlediska typu systému). Termíny jsou relevantní, jelikož se v první republice vyskytovaly antisystémové strany a snahy o obsazení středu.¹³ I přes vysoký počet politických subjektů se na formování politiky podílelo pouze pět, případně šest politických stran.¹⁴

1.1 Formování slovenské společnosti a slovenských politických stran

Na Slovensku formování prvních demokratických politických stran probíhalo mnohem dynamičtěji než v českých zemích. Ke konci Velké války ještě Slováci neměli přesnou představu, jaké státoprávní uspořádání by měl vykazovat jejich nový stát. Dokonce uvažovali i o spojení s Ruskem a z idey čechoslovakismu nebyli bezpodmínečně nadšeni. Jako hlavní propagátor Československého státu M. R. Štefánik

¹⁰ Tamtéž, str. 545

¹¹ HARNA, Josef. *První Československá republika – pokus o demokracii ve střední Evropě*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. Str. 21

¹² Malíř s Markem uvádějí něco okolo 50 – 60 stran.

¹³ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. Str. 68 - 69

¹⁴ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 535- 542

dokázal interesovat slovenský národ pro vytvoření jednotného celku.¹⁵ I když iniciativa na vytvoření jednotného státu přicházela spíše z Čech, Slováci dotyčnou výzvu přijali a potvrdili Martinskou deklaraci v říjnu 1918¹⁶. Pravděpodobně hlavním důvodem byla neustálá hrozba maďarských vojsk a spojení s českými zeměmi považovali za menší zlo.

Slovensko bylo s Maďarskem zcela propojeno. Z toho důvodu vyvstávaly po přičlenění k českým zemím velké problémy. Východní Slovensko mělo tendence se připojit opět k Maďarsku, v jiných částech Slovenska byla přítomná maďarská pouliční garda. Občany sužovala velmi špatná sociální situace.¹⁷ Na začátku roku 1919 se podařilo, i za přispění francouzských vojsk, maďarské jednotky odstranit ze země. Zde však problémy nekončily. Maďarský byrokratický aparát zasahoval do vrcholových sfér státních i veřejných institucí. Po jejich odchodu se zde nevyskytovala slovenská inteligence, která by byla schopná volná místa zaplnit. Příčina tkvěla ve velmi zaostalém školství a kultuře. Na celém území se nacházelo pouze velmi málo odborných, středních nebo vysokých škol. Z toho důvodu začala na Slovensko proudit česká inteligence, která měla pozdvihnout hospodářskou, kulturní a sociální úroveň.¹⁸

Bezprostředně po vzniku Československé republiky se situace na Slovensku vyvíjela hůře než v Čechách. Ztráta rakouského partnerství české země neohrozila, zato na slovenském hospodářství se úbytek tradičních odbytišť citelně projevil. Krize zapříčinila zánik řady průmyslových odvětví a rapidní omezení výroby.¹⁹ Spojenectví s českými zeměmi mělo ale také neoddiskutovatelné přínosy. I když Slováci disponují etnickou a jazykovou podobností, historický vývoj byl odlišný oproti Čechám. Hlavní rozdíl představovala absence slovenského národního státu a národního uvědomění. Po

¹⁵ HARNA, Josef, VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil. *Československo 1918 – 1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 25

¹⁶ *Deklarácia slovenského národa (tzv. Martinská deklarácia) (1918)* [online]. 2005 [cit. 2013-03-04].

Dostupné z www: < <http://www.just.wz.cz/view.php?cislocianku=2006071304>>

¹⁷ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000. Str. 71

¹⁸ Tamtéž, str. 72

¹⁹ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 69

osvobození se od maďarského útlaku se mohli kulturně a národnostně rozvíjet, pěstovat svůj jazyk. Poprvé ve své historii získali přesné teritoriální vymezení a svět získal o slovenském státu geografické povědomí. V roce 1918 se po vzniku vlastní občanské společnosti disponující politickými právy dotvořil plnohodnotný slovenský národ.²⁰

Po spojení dvou hlavních národů do Československé republiky se nejvíce diskutovalo o míře autonomie náležící Slovensku. Po vzniku jednotného státu se představitelé slovenské Národní rady zřekli požadavku na autonomii. Republika v této době byla ještě dost nestabilní, tudíž dotyčné nároky by jí mohly poškodit. Proto byla v roce 1918 ujednaná a všeobecně akceptovaná dohoda, že tato otázka se projedná, až bude příhodnější situace. Ta měla nastat přibližně do deseti let.²¹ Ani občané nikterak neprotestovali proti demokratickému a centralistickému režimu. Postupem času ale získávaly podporu strany, které trvaly ne změně politického režimu nebo státoprávního uspořádání. Radikální nálada ve společnosti vykryštovala v druhé polovině třicátých let.²²

1.2 *Čechoslovakismus*

Idea čechoslovakismu prezentovala Slováky a Čechy jako jednotný národ. Jelikož v ČSR se vyskytoval velký počet národnostních menšin, vyskytla se zde potřeba získat národnostní většinu a tím i vedoucí roli v republice. Při profilaci první republiky se ČSR mohla odvolat na historický vývoj nebo státoprávní nároky. Tímto konceptem se však zkomplikoval vztah mezi Čechy a Slováky, jelikož jeho součástí byla i formulace požadavků na autonomii nebo odkaz na dohody vzniklé na počátku republiky (Martinská deklarace, Pittsburská dohoda).²³

²⁰ HARNA, Josef, VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil. *Československo 1918 – 1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 28

²¹ Tamtéž, str. 28

²² KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 55

²³ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. Str. 79

Koncepce Českoslovakismu se vyskytnula už před první světovou válkou. Po zahájení války prosazoval Karel Kramář připojení českého a slovenského národa k carskému Rusku, což se vzhledem k historickému vývoji neuskutečnilo. Později se zde objevil další směr v čele s T. G. Masarykem, který vážně uvažoval o samostatné republice. Vzhledem k početné německé menšině bylo nezbytné spojit slovanské národy pro lepší výchozí pozici.²⁴ V roce 1915 byly podepsány dvě dohody stvrzující spojení českého a slovenského národa. Na počátku tohoto roku byla v Paříži podepsána První pařížská proklamace, která požadovala vznik nového státu, kde by působily oba národy společně. Na podzim roku 1915 byla podepsána nová dohoda – Clevelandská smlouva. Tato listina z USA ustanovovala sjednocení českého a slovenského národa do společné federace, kde by Slovensko disponovalo vlastním parlamentem, státní správou, kulturní svobodou, národní autonomií nebo slovenským národním jazykem.²⁵

Čeští a slovenští krajané působící za války v exilu v USA i Rusku souhlasili s vytvořením společné republiky a spojením dvou národů. Jaroslav Šolc uvádí, že bezprostředně po podepsání smluv začaly vznikat první nerovnosti v česko-slovenském vztahu. Hlavou zahraničního vedení byl Masaryk a jeho spolupracovníci, načež slovenská sekce byla dlouho neaktivní. To se změnilo až v roce 1916 s příchodem Štefánika. Ten v Kyjevě téhož roku podepsal s Josefem Dürichem dohodu, kde se hovoří o jednotném československém národu, který je kulturně a pokrevně svázán. Dokument vyvolal nevoli hlavně u americké Slovenské ligy. Na situaci reagoval Masaryk článkem, který deklaroval slovenštinu jako jazyk veřejné správy. Poprvé se zde řešila slovenská otázka, jež měla mít východisko v samostatné slovenské finanční a personální politice. Masaryk zdůraznil i nezbytnost spojení těchto dvou národů vzhledem k silné německé menšině.²⁶

Před koncem války sdílel myšlenku pádu Rakouska-Uherska obrovský počet českých a slovenských obyvatel²⁷. Jak široké masy, tak i politici požadovali právo na

²⁴ ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v české politice*. 1. vydání. Banská Bystrica: Enterprise, 1993. Str. 39 - 40

²⁵ *Historický kaleidoskop* [online]. 2009 [cit. 2013-15-04].

Dostupné z www: < <http://www.historickykaleidoskop.cz/4-2009/svetoobcan-vedec-letec-diplomat-a-general-m.-r.-stefanik.html> >

²⁶ ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v české politice*. 1. vydání. Banská Bystrica: Enterprise, 1993. Str. 42 - 43

²⁷ Šolc uvádí až 95% Čechů.

sebeurčení pro společný československý stát, což znamenalo dovršení konceptu čechoslovakismu. Už od začátku byla největší iniciativa přenechána Praze, čímž byla značně oslabena slovenská reprezentace. Úsilí slovenských krajanských organizací v USA o větší participaci Slovenska vyústilo ke konci května 1918 podepsáním Pittsburské dohody.²⁸ V ní se čeští i slovenští představitelé zavazovali ke společnému demokratickému státu. Slovensko zde mělo právo na úřední slovenský jazyk, vlastní administrativu, sněm a soudy.²⁹ V září 1918 začal fungovat reprezentativní politický orgán – Slovenská národní rada. Ta o měsíc později přijala čechoslovakismus za oficiální slovenský národní program. Československý národ byl vnímán na stejné úrovni jako státní nebo etnický národ.³⁰

Martinská deklaráce z října 1918 pouze potvrzovala Slovensko jako součást Československého státu a jednotného národa. V dokumentu se také ostře vymezovali se proti maďarskému státu.³¹ V této době se prosadilo neoficiální řešení slovenské otázky, odložit celou záležitost až do uklidnění situace, což se odhadovalo přibližně na deset let.³²

K naplnění koncepce čechoslovakismu nedošlo z několika důvodů. Hlavním byla neochota na české straně. Další příčina tkvěla ve Slovensku, jelikož se zde nevyskytovaly odpovídající ekonomické nebo ideologické podmínky.³³

Během první republiky se Slováci snažili o větší samosprávu. V tomto požadavku nebylo možno vyhovět, jelikož se vyskytla komplikace ze strany neloajálního obyvatelstva (Sudety). Z toho důvodu se ČSR snažila o co největší

²⁸ ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v české politice*. 1. vydání. Banská Bystrica: Enterprise, 1993. Str. 44 - 45

²⁹ JUST, Petr. *Pittsburská dohoda (1918)* [online]. 2005 [cit. 2013-03-04].

Dostupné z www: < <http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006071302>>.

³⁰ ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v české politice*. 1. vydání. Banská Bystrica: Enterprise, 1993. Str. 46

³¹ *Deklarácia slovenského národa (tzv. Martinská deklarácia) (1918)* [online]. 2005 [cit. 2013-03-04].

Dostupné z www: < <http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006071304>>

³² ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v české politice*. 1. vydání. Banská Bystrica: Enterprise, 1993. Str. 48

³³ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. Str. 79

centralizaci. Župní systém byl velmi problematický, jelikož zde byla velká centralizace a nenaplnily se autonomní požadavky Slováků. Po roce 1927 se tento systém zrušil a vystřídaly ho obnovené země České, Slovenské, Podkarpato-ruské a Moravskoslezské.³⁴

1.3 Vývoj slovenského stranictví

Stejně jako v Čechách se Slovensko potýkalo s vysokou fragmentací politických stran. Vyskytovalo se zde obsáhlé spektrum odlišných politických i sociálních požadavků, které zapříčinily vznik několika názorových proudů. Počáteční vývoj politických stran byl ovšem na Slovensku zcela rozdílný. Většina politických stran zde začala vznikat a profilovat se až po válce. Ze Slovenské národní strany, která zde působila i před válkou, se po převratu odpojilo několik proudů, včetně katolické Slovenskej ľudovej strany a agrárníků.³⁵ Slovenský stranický systém započal svoji transformaci v roce 1918 spojením sociálních demokratů a vznikem SLS a byl ukončen v roce 1922 spojením české a slovenské agrární strany. Poté už nepřišly žádné významnější změny.³⁶

Maxmilián Strmiska rozlišil slovenské politické strany podle několika štěpných linií. Konfliktní linie se vyskytnula už před vznikem ČSR. Jednalo se o vztah centrum-periferie, kde se slovenská politická reprezentace snažila vymanit z maďarského centra. Během vzniku republiky se začaly formovat tři konfliktní linie - konzervativně-katolická, agrární a sociálně-demokratická. Na Slovensku začaly působit masové strany a stranický systém ovlivňovala silná fragmentace.³⁷

Podle Lubomíra Kopečka existovaly na Slovensku tři typy politických stran: importované strany, strany národnostních menšin a strany slovenské provenience. První

³⁴ Tamtéž, str. 81

³⁵ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 539

³⁶ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 38

³⁷ STRMISKA, Maxmilián. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. Str. 455-459

termín poukazuje na české politické strany, které měly snahu se importovat na Slovensko. Jejich pokus většinou zůstal bez odezvy se ziskem pouze malého procenta hlasů, jelikož nebyly schopny nabídnout program zabývající se aktuálními a zásadními problémy pro Slováky. Strany byly většinou řízeny ze svojí centrály v Praze, tudíž nebyly dostatečně informovány o tamní situaci. Mezi importované strany můžeme zařadit například lidovce nebo národní demokracii. Jediná strana, které se podařilo získat internacionální charakter, byla Komunistická strana Československa.³⁸

Strany národních menšin (například maďarské, německé) představovaly velmi významnou složku ve stranickém systému, jelikož většinou disponovaly vyděračským potenciálem. Lubomír Kopeček o nich hovoří jako o protestních stranách. Jedním z důvodů může být i snaha o změnu tehdejšího územně správního uspořádání státu.³⁹

Poslední zmiňovaná kategorie jsou strany slovenské provenience. Tyto strany se vyznačovaly rozdílným postojem k novému československému státu- působily zde skupiny centralistické a autonomistické. Po dobu trvání republiky mezi nimi eskalovaly konflikty ohledně rozdílných postojů ke slovenské otázce. Autonomii Slovenska nejvíce požadovaly strany HSĽS a SNS⁴⁰. Proti nim se postavily strany s rozdílným prorepublikovým konceptem unitárního státu – sociální demokraté a agrárníci. Byla tudíž možná i integrace s českými stranami.⁴¹ Tato snaha ovšem nevedla k úplné integraci, jelikož slovenské sekce prosazovaly rozdílné požadavky a jinak reagovaly na vyvíjející se situaci na Slovensku.⁴²

³⁸ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 41 - 43

³⁹ Tamtéž, str. 44

⁴⁰ Ve třicátých letech dokonce vznikl Autonomistický blok složený z HSĽS a SNS, i když předtím SNS obdobné aliance odmítala.

⁴¹ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 44 - 46

⁴² MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 539 - 540

2. Výzkum

2.1 Výzkumná otázka

Strany operující na Slovensku představovaly nezanedbatelnou součást celorepublikového stranického systému. Ať už se jednalo o strany ryze slovenské nebo celorepublikové, jejich úkolem bylo reagovat na potřeby vyskytující se ve slovenské společnosti a předkládat jejich určitá řešení. Slovenská otázka a s ní spojená problematika autonomie se dotkla programů všech stran.

Předmětem mého výzkumu bude proměna postojů ke Slovensku v programech zmíněných politických stran po dobu trvání první republiky. Výzkumná otázka se bude týkat témat institucionálního uspořádání, pravomocí, státního uspořádání, čechoslovakismu nebo autonomních požadavků v programových dokumentech. V politických programech vyhledám všechny pojmy související s výše uvedenými tématy. Studium programových textů bude primárně zaměřeno na otázky týkající se čechoslovakismu a autonomních požadavků. Zaměřím se na způsob, jakým je autonomie prezentovaná v programovém diskursu, pokud je zde vůbec zmíněná. Jestli se v jednotlivých programech požadavky na autonomii vyskytovaly, budu sledovat formování tohoto termínu v programech vydaných během prvorepublikových let. Otázkou tedy zůstane, zda bylo schéma autonomie a čechoslovakismu měněno v průběhu času. Diskursivní analýza nám také poskytuje prostor pro tázání se, jak jsou autonomie nebo čechoslovakismus konstruovány jako téma uvnitř programového diskursu. Údaje vyskytující se v programech by mohly poskytnout reflexi, zda je autonomie konstruována jako problematický jev, na který politické strany reagují.

Zajímavé bude zkoumání rozdílu mezi českými a slovenskými sekcemi stran, pokud nějaké budou. V závěru práce se zaměřím na programové cíle, které se podařily reálně uskutečnit a které byly zcela zamítnuty. Vycházení vstříc voličům nebylo vždy úplně snadné, hlavně pokud slovenský národ prosazoval požadavky, které by mohly omezit české zájmy.

2.2 Volba výzkumné metody

Pro zpracování programů jednotlivých stran jsem zvolila diskursivní analýzu (dále DA). Tato metoda je složitější pro pochopení podstaty, jelikož je využívána v rozdílných situacích napříč vědními disciplínami. DA nepředstavuje pouze přísně kritické zkoumání, ale je důležité paritní zastoupení sociálního kontextu. Studie musí tudíž zohledňovat používání jazyka a argumentační strategii, které se sociální realitou velmi úzce souvisí. Jazyk nereflektuje skutečnost, ale konstruuje a organizuje sociální realitu – tvaruje lidské postoje a identity. DA nám může pomoci odhalit, jak projevy a texty vytvářejí specifické efekty a významy. Tento přístup je spojován s poststrukturalistickou teorií francouzského teoretika Michela Foucaulta. Diskurs pojal jako prostor, kde jsou utvářeny normy, instituce, formy subjektivity nebo sociální zvyky a činí je přirozeným.⁴³

Vzhledem k programovým procesům, které provázely celé období, budu se inspirovat také historicko-diskursivní analýzou podle Ruth Wodakové. Pomocí jejího konceptu se zaměřím na proměny programových cílů slovenských politických stran v průběhu dvaceti let trvání Československé republiky.

Důležitý počáteční proces představuje zaměření se na problém, který bude zkoumaný. Je nutné se vyvarovat spekulacím a determinismu. Podle R. Wodak představuje nezbytný krok pro řešení problému zabývání se pouze relevantními konceptuálními nástroji. Výzkum by měl být multidisciplinární. Pouze interakce mezi médií, politikou nebo lidským faktorem reprezentují komplexní a transparentní odpovědi, tudíž je vhodné sledovat i veřejné mínění nebo zájmy a vycházet z jejich měnících se postojů.⁴⁴

Je tudíž nezbytné čerpat z více zdrojů a metod současně. Výběr jednotlivých bodů zkoumání musí vykazovat validitu a transparentnost. Při historicko-diskursivní analýze se čerpá z velkého množství dostupných historických zdrojů a z nich se vytváří

⁴³ TONKISS, Fran. Discourse analysis, in C. Seale (ed.). *Researching Society and Culture* (3rd edition). London: Sage, 2012. Str. 246 - 247

⁴⁴ WODAK, Ruth. *Methods of critical discourse analysis*. 2. vydání. London : Sage, 2009. Str. 64

představa o sociálním nebo politickém pozadí té doby. R. Wodak nazývá tento přístup jako triangulace, s jejíž pomocí by nemělo docházet ke zkreslování skutečnosti.⁴⁵

Podle Tonkiss diskursivní analýza prochází několika stádii: prvním a velmi důležitým krokem je výběr příslušných dat, které nám poskytnou transparentní výstupy. Následuje třídění, kódování a analyzování dat, které je zakončeno prezentováním celkové analýzy. Důležitou součástí výzkumu je organizování dat podle klíčových kategorií a témat. Tím se analýza stává systematictější a přehlednější pro organizaci dat. Užitečné pro tento výzkum bude také pátrání po schématu změn uvnitř textu.⁴⁶

Po aplikaci diskursivní analýzy použiji komparaci na získaná data. Jednotlivé oblasti porovnáám v rámci určitého období u každé strany. Výsledná data mezi sebou porovnáám a vyhodnotím. Závěrečné srovnání mi pomůže ke kompletaci a systematickosti výsledných výstupů.

2.3 Aplikace výzkumné metody na problematiku slovenské autonomie

V diskursivní analýze je postup při realizaci výzkumu relativně komplikovaný, jelikož neexistují žádné standardizované postupy. Na začátku je nezbytný výběr adekvátních dat k analyzování. Zde použiji oficiální politické programy politických stran působících na Slovensku za první republiky. Důležitý krok před realizací výzkumu představuje seznámení se s dobovým zakotvením. K popsání diskursu je nutné znát historické pozadí. Pro pochopení tohoto aspektu je uveden stručný vývoj politických stran a koncept jejich programů. DA aplikuji na každý politický program v jazykovém a sociálním kontextu. Počáteční příprava se tudíž bude týkat studia i dalších publikací věnujících se tamější situaci a archivních dokumentů.

Nejprve představím u každé politické strany jednotlivé programové cíle týkající se slovenské otázky a záležitosti s ní související. Nezbytná data poskytnou politické programy jednotlivých politických stran. Další informační zdroje zahrnují odborné

⁴⁵ Tamtéž, str. 65

⁴⁶ TONKISS, Fran. Discourse analysis, in C. Seale (ed.). *Researching Society and Culture* (3rd edition). London: Sage, 2012. Str. 254

tematické publikace, kde bude možné si vytvořit představu o sociálním a politickém pozadí doby. Tuto historickou znalost zkonfrontuji s ostatními fakty a poznámkami.

Při studování dokumentů se zaměřím na problémy vyskytující se na Slovensku a jejich řešení. Hlavním tématem zkoumání budou programové cíle politických stran působících v Československé republice v letech 1918 – 1938. Budu analyzovat veškeré zmínky o Slovensku týkající se změny jejich pravomocí a uznání národní identity. Do okruhu mého zájmu budou spadat projevy kulturního, politického, historického vlastnictví a etnicity. Autonomistický diskurs představuje jeden z klíčových pojmů pro analýzu. Zkoumat budu především samosprávné tendence v programech a další termíny, které s problematikou úzce souvisejí. Zda se v textu vyskytují zmínky o samosprávných institucích, vládních orgánech, státním uspořádání, které by vyhovovaly autonomistickým nárokům. Po zhodnocení programových změn bychom mohli vypozerovat například ústupky kvůli nevydařeným předešlým volbám nebo přímo změny v programových prohlášeních.

2.4 Hypotéza

Cílem bakalářské práce bude zkoumání proměny programových cílů týkajících se Slovenska. Hlavními body, kterými se budu zabývat, jsou témata související se slovenskou otázkou a čechoslovakismem vůbec. Hlavní rámce výzkumu představují institucionální uspořádání, pravomoci, státní uspořádání nebo konkrétní autonomní požadavky. Pomocí diskursivní analýzy se pokusím prezentovat změny vyskytující se v programech jednotlivých stran během první republiky, tj. zaznamenat proměny programových cílů v průběhu dvaceti let.

Dle mého názoru se během analýzy programových cílů setkám se dvěma rozdílnými přístupy. Slovenské strany se budou věnovat problematice čechoslovakismu a autonomii intenzivněji, než celonárodní strany. Důvodem může být nespokojenost se stávající ekonomickou nebo sociální situací. Existovalo několik reálných důvodů, proč se začaly ozývat nespokojené hlasy směrem k Praze. V programech slovenských stran se logicky slovenská otázka a požadavek autonomie objevovaly frekventovaněji, než u slovenských odnoží celonárodních stran. Ani uvědomění si závažnosti situace na

Slovensku a snahy o její řešení ovšem nezaručovalo bezmeznou podporu elektorátu, jak dokazuje případ SNS.

Hlavní roli při profilaci nálad ve společnosti hrála tíživá sociální situace provázející existenci republiky jak po válce a vzniku republiky, tak i vzhledem k celosvětové ekonomické krizi. Strany, které radikálně prosazovaly požadavky autonomie, většinou disponovaly nulovým koaličním potenciálem, tudíž neměly možnost se zdiskreditovat. Tudíž jejich populistické požadavky, ať už byly jakkoliv myšleny upřímně, nabízely pro občany velmi lákavá východiska z dotyčné situace.

Podle mého názoru politické strany, které ztrácely podporu na Slovensku, jelikož jejich program nedokázal nabídnout alternativní řešení tehdejších problémů, byly nuceny se státním a národním uspořádáním zabývat. Proto se v průběhu let mohly začít objevovat náznaky autonomistických ústupků i ze strany vládních uskupení. Možnou motivací byly nastávající volby a zisky voličských hlasů. Tudíž si myslím, že ústupky procentralistických stran se vyskytovaly, ovšem ne v takové míře, aby to uspokojilo slovenské voliče. Je však možné, že strany začaly aktivně řešit slovenskou otázku až v době, kdy se začínala hroutit republika, a hrozilo nebezpečí od zahraničních sousedů. To ovšem se před slovenskou společností už otevíraly jiné možnosti, jak dosáhnout autonomie, posléze jak dosáhnout vlastního státu. Centralistické strany mohly nabídnout Slovákům odpovídající programový koncept velmi pozdě.

3. Politické strany

3.1 Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML)

RSZML představovala jeden z nejsilnějších politických subjektů první republiky. Československá republika byla považována za vyspělý průmyslový stát, ale i přes to agrární strana disponovala obrovskou členskou základnou⁴⁷. Tendence založit masovou agrární stranu se vyskytly už před převratem v Rakousku-Uhersku a následně byly i zrealizovány díky početnému zastoupení zemědělců v republice (velké procento

⁴⁷ Tento jev byl velmi zvláštní, jinde v Evropě neměl obdoby.

převážně na Slovensku).⁴⁸ Za války česká agrární strana skrytě podporovala odboj a aktivně se podílela na činnostech vedoucích ke vzniku nového státu, z čehož měla po válce profit mezi voliči. Její předseda Antonín Švehla byl obrovskou autoritou a strana i díky němu během války i po válce představovala jednu z hlavních politických hybných sil na území českých zemí.⁴⁹

V červnu 1922 došlo ke sloučení tří už beztak propojených agrárních stran: Republikánské strany československého venkova, Slovenskej národnej a roľnickej strany a Slovenskej domoviny, strany maloroľnickeho ľudu. Vznikla strana celonárodního charakteru Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu. Spojením slovenské a české agrární odnože získaly strany významné benefity. Česká sekce po rozšíření vlivu na Slovensko a Podkarpatskou Rus mohla obsadit pozice v mocenských orgánech státu.⁵⁰ Slovenské strany získaly větší koaliční potenciál a prvenství ve volbách (na Slovensku byli agrárníci druzí za HSLS).⁵¹

Na Slovensku se RSZML vyvíjela oproti Čechám dost opožděně. Až po válce se začaly sdružovat jednotlivé rolnické zájmové organizace⁵² do agrárních politických stran. V této době měly velký vliv na vývoj dvě osobnosti – M. Hodža a V. Šrobár.⁵³ Každý z nich měl odlišnou představu ohledně založení strany, jejich spory později vyústily až k neshodlivosti. I přes to se oba zapřičinili o vznik agrární strany na Slovensku. Milan Hodža, který užíval agresivnější styl politiky, se zaměřil na budování rolnických organizací Slovenských rolnických jednot⁵⁴. Příznivce si získával příslibem

⁴⁸ LIPTÁK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 134

⁴⁹ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 553 - 554

⁵⁰ Tamtéž, str. 559

⁵¹ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 48

⁵² Hospodářská jednota a Ústřední družstvo pro hospodářství a obchod

⁵³ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 554

přidělené půdy po schválení pozemkové reformy.⁵⁵ Oproti němu Vavro Šrobár, čestný a přímočarý muž, spekuloval o vytvoření strany opírající se o zemědělce za podpory oficiálních vládních institucí. Dopomoci mu měla skutečnost, že v této době zastával post ministra s plnou mocí pro správu Slovenska.⁵⁶

Po společném úsilí vznikla v září 1919 Národní republikánská strana rolnická a před volbami 1920 se spojila v koalici se Slovenskou národní stranou – tak vznikla Slovenská národní a rolnická strana. Jelikož volby nepřinesly kýžený výsledek, obě složky se opět rozpadly na původní SNS a SNRS. V roce 1921 se SNRS spojila s československými republikány. O rok později vznikla ze zájmové organizace strana Slovenská domovina – Strana maloroľníckého ľudu, která odmítala centralistický koncept pozemkové reformy. Ovšem po nátlaku ze strany RSČV se s oběma stranami sloučila a vznikla celorepubliková Republikánská strana zemědělského a maloroľníckého ľudu.⁵⁷

I přes usilovnou snahu české sekce o centralizaci, slovenské straně se dařilo udržet si částečnou samostatnost. I když se strana na venek profilovala jako centralistická, slovenská sekce se snažila po celou dobu prosazovat řešení slovenské otázky⁵⁸. Po celou dobu trvání republiky strana nezažila žádné významnější výkyvy v preferencích voličstva. RSZML vykazovala většinu atributů pro označení za masovou stranu.⁵⁹

⁵⁴ Slovenská roľnícka jednota by se dala označit za páteř strany. Nahrazovala klasické místní stranické organizace. [Kopeček 2006: 58]

⁵⁵ LIPTÁK, Ľubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 134

⁵⁶ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 555

⁵⁷ Tamtéž, str. 555

⁵⁸ Slovenská otázka provázela Československou republiku po celou dobu jejího trvání. Problémy způsobené rozdílným ekonomickým, kulturním a sociálním rozdílem mezi českými a slovenskými zeměmi způsobily pochybování o slovenském národu. [Vašš 2011: 10]

⁵⁹ LIPTÁK, Ľubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 136 - 137

3.1.1 Analýza programu

Stranický program agrárníků byl na Slovensku atraktivní pro mnoho lidí, jelikož velká část tamějších obyvatel pracovala v zemědělství a jemu blízkých odvětvích⁶⁰. Zásadou obrátě politiky vedoucích funkcionářů se většina politických požadavků uskutečnila. Po válce bylo velmi důležité vytvořit takový program, který by dokázal udržet členské jádro soudržné. Ve straně se vyskytovalo několik myšlenkových proudů a odnoží, tudíž docílit homogenity bylo velmi obtížné. Agrárníci po celou dobu trvání strany jednotně prosazovali myšlenku agrarismu⁶¹, což jim pomáhalo dosáhnout větší kompatibility. Z tohoto důvodu také získali velkou podporu z řad venkovského obyvatelstva.

V roce 1919 vydala program ještě samostatná Národní republikánská strana rolnická a jako všechny následující programy agrární strany se hlásila k jednotné Československé republice. Další program vydala NRSR v roce 1921 po volbách a následném oddělení Slovenské domoviny. Nový programový materiál značně kritizoval ľudáckou politiku a varoval před radikálními náladami, které prý pramenily z Maďarska. Program z roku 1922 už vydala sloučená Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu. Jednalo se o velmi rozsáhlý program, který se velmi podrobně věnoval zemědělcům a jim spřízněným oborům. Poslední program byl vydán v roce 1929 a zcela kopíruje v otázkách institucionálního uspořádání, pravomocí, státního uspořádání, čechoslovakismu nebo autonomních požadavků program z roku 1922.

3.1.2 Jednotlivé programy

Programy agrární strany si můžeme rozdělit na dvě sekce – před sloučením a po sloučení RSČV, SNRS a SD v červnu 1922. Před sloučením slovenská SNRS

⁶⁰ Pro udržení vlivu se strana snažila zahrnout do svého programu co nejširší spektrum voličů. Snažila se propojit požadavky venkova s požadavky dělnictva, úředníků, atd.

⁶¹ „Ideologie agrarismu je zvláštním sociálně-ekonomickým určením, které zdůrazňuje úlohu rolníka jako živitele národa. Zemědělství pokládá za nejvýznamnější složku národního hospodářství a selský stav za pilíř národní pospolitosti.“ [Malíš, Marek 2005: 10]

formulovala politický program zcela odlišně od budoucího programu RSZML. Jako slovenská strana měla více prostoru pro reflexi nově vzniklé společné ČSR.

První program z roku 1919⁶² byl jednoznačně procentralistický. V otázce státního uspořádání se strana hlásí k jednotné demokratické Československé republice. K separatismu se staví zcela odmítavě, chtěla profilovat Slovensko jako rovnocenný partner pro české země ve všech ohledech.⁶³

Požadují vytvoření silného centra a samosprávy, hlavně v obcích a župách, na širokém demokratickém základě, aby byl umožněn samostatný rozvoj zvláštností a vnitřních hodnot jednotlivých krajů. Státní centrála má spravovat to, co je státním zájmem, a to na celém území stejně. Všechny ostatní záležitosti, které by se netýkaly celostátního zájmu, jsou spravovány samosprávně. Pokud se tyto zásady nebudou dodržovat, žádají ponechání zvláštního ministerstva pro Slovensko s přesně vymezenou a výkonnou mocí. Tzv. unifikační ministerstvo⁶⁴ má pracovat podle zásad uvedených výše.⁶⁵

Program podporoval koncepci čechoslovakismu. Uvádí zde, že Čechoslováci představují státotvorný element, větev jednotného československého národa. Slovenština představuje s češtinou rovnoprávný úřední jazyk. Slovensku je v programu zaručeno zachování místní kultury, tradice a osobitosti. Úroveň Slovenska má být v národních, kulturních, politických a sociálních aspektech srovnána s vyspělejšími zeměmi ČSR.⁶⁶

⁶² 1919, září – Program Národnej republikánskej strany roľnickej in HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 87 - 92

⁶³ HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 87

⁶⁴ Ministerstvo pro sjednocení zákonů a organizace státní správy

⁶⁵ HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 87 - 88

⁶⁶ Tamtéž, str. 87

V programu vydaném v roce 1921⁶⁷ bylo znát vystřízlivění z prvotní euforie provázející vznik ČSR. Strana přiznává některé chyby v systému republiky, ale přesto stále hájí společný československý stát. V dokumentu již není zmínka o centralismu ani o rovnocenném postavení Slováků a Čechů. Jednota je v programu zmiňována v odlišném kontextu jako československá jednota, což není totéž jako jednotná Československá republika.

K problematice státního uspořádání se vyjadřují opatrněji a ne zcela přímo jako v předchozím dokumentu. Nefiguruje zde ani termín samospráva, ministerstvo pro Slovensko nebo větší pravomoc žup a obcí. O vztahu s Čechy hovoří jako o bratrství. *„Ale menovite rozchádza sa naša strana s ľudovou v tom, ako sa máme pozerat' na náš pomer k Československej republike a k Čechom. Naši vodcovia už štvrt' storočia hlásajú, že Slovákov nepomôže v jeho ťažkom položení nikto iný, ako jeho najbližší brat, Čech.“* *„Naša strana stojí na základoch martinskej deklarácie z 30. októbra 1918, ktorá pred celým svetom menom popredných stranných ľudí za oduševneného súhlasu i O. Hlinku slávnostne vyhlásila, že slovenský národ je čiastka rečove i kultúrne jednotného československého národa a že si preto žiada i politické samourčenie a sjednotenie.“* [Harna, Lacina 2007: 98] Zmínka, že slovenský národ je částí jazykově i kulturně jednotného národa, může asociovat menší roli uvnitř ČSR. Žádost o sebeurčení a sjednocení československého národa podporuje ideu čechoslovakismu.

Slovenština je stále úředním jazykem, i když se na úřednických postech čím dál více objevuje čeština. SNRS uvádí, že se jedná pouze o dočasnou výpomoc a vzápětí uvádí pozitivní argument pro setrvání v jednotném státu. Kvůli autonomii by Slováci museli platit vyšší daně. *„Okrem toho, že terajší stav nijako neohrozuje Slovákov, má i tu výhodu, že ťarchy snášame spoločne s bohatými bratmi Čechmi, ktorí na potreby chudobného Slovenska doplácajú.“* [Harna, Lacina 2007: 98] K tomuto se dále strana vyjadřuje, že Slovensko by nebylo moudrým a opatrným hospodářem kdyby se chtělo oddělit od českých zemí.⁶⁸ Z této poznámky vyplývá finanční výhoda společného vztahu s Čechy. Jelikož zmiňují tento fakt přímo v programovém dokumentu, měl to být

⁶⁷1921 – Programový a agitační materiál Slovenskej národnej a roľnickej strany in HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 95 - 100

⁶⁸ HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 98

jeden z praktických argumentů pro zachování jednotného státu. Tento vztah také představuje jediné řešení uvedené v programu, které je předkládáno ekonomicky a sociálně strádajícímu slovenskému obyvatelstvu.

Myšlenka autonomie, která v těchto letech začínala být populární a propojená s lůdaky, je zde prezentována jako maďarská taktika, jak opět získat Slovensko. Strana uvádí svou verzi autonomii – aby svobodný Slovák byl pánem na svobodném Slovensku a patřila mu zde půda, k tomu dopomůže pozemková reforma. *„To sú naše hlavné politické požiadavky. Nech slovenský ľud ich pozná a ocení, nech slovenský ľud našu stranu podporuje, aby na Slovensku ozaj Slovák bol pánom, aby zem patrila robotnému a usilovnému Slovákov, aby naše Slovensko bolo vzdelané a bohaté, aby naše Slovensko bolo perlou Československej republiky.“* [Harna, Lacina 2007: 100] Zdůrazňování a opakování termínu „naše Slovensko a slovenský lid“ nepodporuje ideu jednotného československého národa, jak bylo zmíněno výše. Věta „aby na Slovensku opravdu Slovák byl pánem“ dává vyzníť, že uvedená situace není samozřejmostí a někdo slovenskou suverenitu ohrožuje. Zda se jedná o Maďarsko, Čechy nebo jiné země, zde nebylo zkonkretizováno.

V programu strana hájí české kroky na Slovensku. Zabývá se aktuálními problémy, které nejsou podrobně popsány. Tudiž musely být veřejně rozšířené a každý čtenář se orientoval v textu. Text zamlčuje termíny jako centralismus nebo rovnocennost, které se vyskytovaly v předešlém dokumentu. Tyto koncepce vyvolávaly v tehdejší době pochybnosti. Strana se buď snažila zbytečně nezveřejňovat nepopulární témata, nebo tento koncept již také nevěřila. Program i přes to vyznívá pročeskoslovensky.

Program z roku 1922⁶⁹ vydala spojená RSZML. Na tomto dokumentu pracovaly dvě slovenské strany a jedna česká. Hlásily se k jednotné demokratické ČSR a československému lidu⁷⁰. Stejně jako v programu z roku 1919 vydaném SNRS popisovaly nutnost nastolit stejnou úroveň vývoje jako v českých zemích, které zde ale

⁶⁹ 1922, 29. červen – Program „Republikánské strany zemědělského a maloroľníckého lidu“. Schválen říšským sjezdem dne 29. června 1922. in HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 116 - 153

⁷⁰ HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 117

výslovně nevedla. Jednotné by mělo být i zákonodárství, o kterém se v předešlých dokumentech nehovořilo.

Při zákonných i výkonných ustanovení má být brán hlavní zřetel na Slovensko.

Program se více soustředil na koncept čechoslovakismu ve spojení s půdou. „*Vliv půdy – vlasti na obyvatelstvo je tak veliký, že celá staletí, ba celá tisíciletí nepříznivých vlivů politických, kulturních, sociálních – (jako jest na př. rozdělení jednoho národa do dvou státních politických útvarů) – nemohou vyhladit jednotné společné znaky, které jím vtiskla jejich půda a které jasně označují obě větve i po tisíciletém politickém oddělení za jediný národ (Čechové a Slováci).*“ [Harna, Lacina 2007: 120 - 121] Díky půdě si také národ utvořil tisíciletou tradici, předávanou z generace na generaci. Po staletí se tvořil společný kulturní ráz jednotného národa Čechů a Slováků. O nabytí samostatnosti se zasloužili lidé, kteří po celou dobu spravovali půdu.⁷¹ V programu je velmi obsáhle vysvětlován vztah půdy ke spojení Slováků a Čechů v jeden národ a oprávněnost tohoto činu.

Větev českou a slovenskou pojily společné znaky. Slovenština byla úředním jazykem, stejně jako čeština. Český jazyk se inspiroval slovenštinou, stejně jako národ byl osvěžen slovenským svérázem.⁷²

Program se nevyjadřoval ani k centralismu, ani k separatismu. Dokonce zde nalezneme zmínku o rovnoprávnosti pouze ve spojitosti s jazykem, ne ve spojitosti s národem. Dokument se zabýval spojením dvou větví do jednoho národa. Stejně jako v prvním programovém prohlášení SNRS deklarovala, že hospodářská, národní, kulturní, politická, zákonodárná a sociální úroveň Slovenska je nižší než v českých zemích, tudíž české země musejí pomoci tuto rozdílnost srovnat.⁷³

Některé údaje v programu nekorespondovaly se skutečností. *Rozvodí Dunaje s Labem, Odrou a Vislou tvoří geografickou jednotku, která jest vlastní národa československého, jejíž půda ucelených vlastností vtiskla také ucelený ráz svému národu.*“ [Harna, Lacina 2007: 121] Například zmínka o geografické jednotce nebyla

⁷¹ Tamtéž, str. 121

⁷² Tamtéž, str. 145

⁷³ Tamtéž, str. 146

nepravdivá. I ráz krajiny byl odlišný. Tyto údaje byly v programu uvedeny z agitačních důvodů.⁷⁴

V programovém dokumentu se také objevovaly pasáže, které neodpovídaly proklamované koncepci čechoslovakismu. „*S lidem slovenským nás pojí společný plemenný původ, řeč, staleté utrpení ale též staletá kultura a konečně společné osvobození ze jha cizího.*“ [Harna, Lacina 2007: 137] Například ve větě „*S lidem slovenským nás pojí ...*“ se zdá, jako by program psali pouze čeští autoři. Nereflektovalo to zmiňovanou jednotnost národa a počáteční poznámku o československém lidu, jako by Slováci nebyli jeho součástí.

Program se také nezabýval možnými samosprávnými celky ani institucemi, které byly zmiňovány v prvním programu, a které tehdy zajímaly početnou slovenskou veřejnost.

Program vydaný v roce 1929⁷⁵ je téměř shodný s předchozím programem. Co se týče témat výzkumu, byl absolutně totožný. Stále se zde vyskytovala asymetrie programu vůči Slovákům („*S lidem slovenským nás pojí ...*“)⁷⁶. Skutečnost, že se za téměř sedm let nezměnily žádné body v programu týkající se slovenské problematiky, svědčí o naprostém nereflektování aktuálního dění na Slovensku. V tehdejší době byl zaznamenán výrazný vývoj v problematice autonomismu a v československé otázce., který se ale do politické taktiky agrárníků nepromítnul.

3.2 *Československá sociálně-demokratická strana dělnická (ČSDSD)*

Druhá nejsilnější koaliční strana ČSDSD získala jako první celostátní status už v prosinci 1918. Slovenská sociální demokracie se sloučila s Českou sociálně demokratickou stranou a Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou, a

⁷⁴ HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 121

⁷⁵ 1929, květen – Program Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu. Schválen říšským sjezdem v květnu 1929 in HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 155 - 188

⁷⁶ HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. Str. 173

tím začlenila slovenskou odnož do administrativní a organizační struktury. Vznikla Československá sociálně-demokratická strana dělnická s centralistickým konceptem.⁷⁷

Během války sociální demokracie změnila postoj vůči Rakousku-Uhersku a přidala se k revolučnímu hnutí. Strana za podpory zahraničního odboje začala požadovat československou samostatnost. Po převratu se stala členem Národního výboru. V roce 1920 získala 25 % hlasů (na Slovensku dokonce 38 %) a bezkonkurenčně se stala nejvlivnějším subjektem, což se jí už nikdy nepodařilo zopakovat.⁷⁸

Jádro sociální demokracie ovšem už před volbami nebylo jednotné. Mezi lety 1918 – 1921 se uvnitř strany začaly profilovat dva proudy. Dalo by se říct, že oba se vyznačovaly promarxistickou orientací. Ten radikálnější proud však za nedlouho přijal jednadvacet podmínek Komunistické internacionály. V roce 1921 se odtrhl a vytvořil samostatnou Komunistickou stranu Československa.⁷⁹

Dotyčné štěpení stranu významně oslabilo. Po odtrhnutí radikálního křídla zbyla umírněná sekce, která měla ze všech levicových stran nejbliže k demokracii. Slovenskou část to zasáhlo mnohem více, pouze velmi malá část příslušníků zde zůstala v umírněné části. Pozici se jim podařilo udržet pouze na středním Slovensku a v Bratislavě, jinde se velké procento stranických organizací zcela rozpadlo.⁸⁰ Česká strana se stačila do dalších voleb relativně vzpamatovat, to se ovšem Slovákům nepodařilo. Oproti prvním parlamentním volbám získali pouze 4,3 % hlasů, což znamená propad o 88 %! Proč strana ztratila tak významný podíl voličské přízně L. Kopeček vysvětluje tím, že velká část voličstva přešla právě ke KSČ, euforie z poválečných událostí opadla a také straně chyběly propracovanější organizační struktury a pevnější vazby na voliče.⁸¹

⁷⁷ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 683

⁷⁸ Tamtéž, str. 684 - 685

⁷⁹ LIPTÁK, Ľubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 122

⁸⁰ Tamtéž, str. 123

⁸¹ KOPEČEK, Ľubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 49

Postupem času se ČSDSD snažila o renesanci strany na Slovensku. Hlavním nástrojem se měly stát základní politické organizace – místní a okresní organizace, poté župní nebo obvodní. Ovšem struktura neměla vysokou úroveň, tudíž se situace nijak významně nezlepšila. V důsledku toho Slovensko disponovalo velmi slabým zastoupením v celostátních orgánech strany. V této pozici by bylo velmi obtížné prosazovat a hájit slovenské zájmy a požadavky, proto veškeré názory byly přebírány z centra strany – Prahy. Proto bylo téměř nemožné získat vyšší podporu slovenského voličstva a slovenští socialisté tudíž z celkové moci celonárodní sociální demokracie neprofitovali.⁸² ČSDSD představovala jedinou stranu, která se až do konce republiky nevzdala myšlenky centralismu.

3.2.1 Analýza programu

Strana přivítala vznik ČSR jako naplnění části svého programu o národním osvobození. Ještě týž rok začlenila slovenské sociální demokraty do administrativní a organizační struktury. Slovenská odnož strany byla řízená Krajským výborem, který sídlil v Bratislavě a byl řízen z Prahy.

První program vydala v prosinci 1919 marxistická levice ČSDSD. Dokument není moc obsáhlý a problematiku Slovenska nereflektuje. Další program vydaný v roce 1920 byl opět ustanoven radikálním křídlem sociálních demokratů. Program z roku 1924 vydala již nová ČSDSD. Komunisté již v roce 1921 utvořili vlastní stranu, tudíž i program je umírněnější. Druhý program ČSDSD z roku 1927 je oproti předešlým dokumentům znatelně obsáhlejší. Situaci na Slovensku však stále nereflektuje. Poslední program z roku 1930 se velmi obsahově podobá programu předchozímu. Program se dělil na tři okruhy (hospodářský, ekonomický a sociální), které se snažily reagovat na probíhající krizi.

⁸² Tamtéž, str. 50

3.2.2 Jednotlivé programy

První program z roku 1919⁸³ se problematikou Slovenska a slovenského národa nezabývá. V dokumentu se mluví o českém proletariátu, i přes spojení se českých sociálních demokracií v roce 1918 se Slovenskou sociální demokracií. „*Dalším nutným důsledkem je zmatek a dezorientace na místě stále hlubšího pronikání třídního ujasňování v celém českém proletariátu a nebezpečí, že valné jeho části bude zneužito vládnoucími vrstvami v rozhodných zápasech k cílům reakčním a protirevolučním.*“ [Prokš 1999: 142] V dalších částech dokumentu sociální demokraté požadují společnou poslaneckou socialistickou frakci, která by se měla skládat se zástupci ostatních národností vyskytujících se v ČSR - „... *se zástupci ostatních národností, které obývají Republiku československou, ..*“ [Prokš 1999: 144]. Vzhledem k předchozí skutečnosti nevíme, zda do termínu ostatní národnosti spadá nebo nespadá Slovensko.

Celý program je veden v revolučním duchu. Marxisté požadují akci mas – proletariátu – na celoevropské úrovni⁸⁴. Možná právě proto zde není striktní rozdělení na národy a národnosti a čechoslovakismus nebo slovenská otázka ztrácejí na důležitosti před povstáním proletariátu.

Druhý program z roku 1920⁸⁵ vydala opět marxistická levice. Tento dokument způsobil vyvrcholení politických sporů v ČSDSD. Ani tento program se nezabývá slovenskou problematikou. Ovšem vyskytují se zde opět zajímavé skutečnosti, které odkazují na disproporcionalitu ohledně vnímání Čechů a Slováků.

Program řeší národnostní otázku ve spojitosti s buržoasií. Pro buržoasii je národnostní otázka otázkou vykořisťování pracující třídy vlastního národa.

⁸³ 1919, 7. prosinec, Praha. – Programové prohlášení, které přijala první konference marxistické levice Československé sociálně demokratické strany dělnické. in PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 142 - 145

⁸⁴ PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 143

⁸⁵ 1920, 25. – 28. září, Praha. – Akční program, který přijal XIII. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické (levice). in PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 161 - 165

„V národnostním státě, kde poměry mezi buržoasií národa vládnoucího a národů podřízených stále jsou napjaty, dělnictvo snadno zpronevěří se svým vlastním zájmům, jestliže podlehne konjunkturálním heslům své buržoasie. Proto dělnictvo nedá se másti ani heslem „udržení státu“ a „obranu vlasti“, jak to hlásají čeští měšťáci a sociální patrioti, ani heslem „národní autonomie“ a „sebeurčení“, hlásaným německými měšťáky a jejich oportunisty.“ [Prokš 1999: 163] Vzhledem k programu předchozímu ani zde není jasné, který národ je považován za vládnoucí. Tehdejší situaci v republice mezi Slováky a Čechy můžeme označit za napjatou, tudíž by Slováci byli označeni za národ podřízený. Ale jaké konkrétní národy byly zde myšleny jako podřízené, nelze přesně určit. Další nerovnost můžeme nalézt v zápětí, kde program varuje před českými měšťáky. Pokud by program byl důsledný v ideji čechoslovakismu, použil by termín československými. Opět se zdá, že slovenská část strany měla malý podíl na konstrukci programu.

Další program z roku 1924⁸⁶ vydala umírněná samostatná ČSDSD. V tomto programu se již uvádí proletariát československý. Strana se snaží o spolupráci s dalšími sociálními demokraciemi. „V první řadě přicházejí v úvahu sociálně demokratické strany jiných národností v Československé republice.“ [Prokš 1999: 163] Na rozdíl od předchozích programů zde jasně vyplývá, že jinými národnostmi se nemyslí Slováci, tudíž dokument podporuje myšlenku dvou rovnocenných národů, nebo společný československý národ. Tento argument podporuje i fakt, že se slovenskou sociální demokracií se spojili už v roce 1918.

ČSDSD připomíná, že hájila demokratickou ústavu ČSR bez politických výsad třídy, pohlaví, národnosti, majetku, stavu či rodu. Aby se dělníci mohli účastnit politické moci, musí být zřízení demokratické.⁸⁷

Program z roku 1927⁸⁸ má hodně společných bodů, jako politický program vydaný v roce 1924. Dokument se téměř shodným způsobem hlásí k demokratické

⁸⁶ 1924, 19. – 22. duben, Moravská Ostrava. – Návrh politického programu a politická usnesení, které přijal XIV. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické. in PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 174 - 179

⁸⁷ PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 174

republice: „*Přijímajíc názor, že demokratická republika je nejpřirozenější půdou pro přípravu a zápasy k vítězství socialismu, a připomínajíc, že se Československá sociálně demokratická strana dělnická jak činností svých členův zahraniční revoluci a v odboji domácím, tak i prací svých zástupců v ústavodárném Národním shromáždění československém sama účastnila lvím podílem na úsilí, aby Československá republika byla státem s demokratickou ústavou bez politických výsad třídy, pohlaví, národnosti, majetku, stavu a rodu, prohlašuje strana, že bude této republiky hájiti vždy věrně a odhodlaně proti všem útokům na její existenci a na její demokratická, republikánská, sociální a kulturní zařízení.*“ [Prokš 1999: 184]

ČSDSD žádá rozšíření samosprávy a zrušení zákonů, kterými byla po převratu samospráva omezena. Obnovit by se měl zákon o župním zřízení. Dalším bodem požaduje sjednocení zákonodárství i správy celé republiky.⁸⁹ Program dále neuvádí, jaké kompetence by měla přímo samospráva, a které by spadaly do správy celé republiky. Dále je řečeno, že stát by měl mít pouze dozorčí roli nad samosprávnými celky (župy a zemské župní svazy). Do samostatné a iniciativní činnosti samosprávy by nesměla zasahovat státní správa ani její byrokracie.⁹⁰

Jedna vybraná kapitola zmiňuje kroky pro další vybudování republiky. „*Úpravu poměrů národnostních menšin v takové formě, aby nebylo příčin k žalobám. Principu kulturní autonomie bud' vyhoveno tak, aby určitým orgánům, voleným všemi občany určité národnosti, byla svěřena správa, případně kontrola kulturních a kulturně sociálních ústavů oné národnosti. Přehmaty úřadů, nesoucí známku nacionální zaujatosti neb úmyslu drážditi či provokovati, bud'tež trestány jako nejhrubší služební poklesky. Úprava užívání jazyků ve státní správě a samosprávě bud' posuzována jako otázka účelnosti, pružnosti a levnosti správy, nikoli jako věc národní prestiže.*“ [Prokš 1999: 187] Podle ČSDSD nebyly poměry v ČSR vůči národnostním menšinám bezchybné ani po necelých deseti letech existence republiky. Pojmem národnostní

⁸⁸ 1927, 15. – 18. duben, Praha. – Politické rezoluce a návrh politického programu, které přijal XV. sjezd Československé sociálně demokratické strany dělnické. in PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 184 - 197

⁸⁹ PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 187

⁹⁰ Tamtéž, str. 190

menšiny se ovšem nemyslí Slováci. Těm v programu nebyla kulturní autonomie, ani instituce, které by na ní dohlížely, zaručena. Ohledně československých vztahů ani situace na Slovensku zde opět nenalezneme žádný záznam.

V programovém dokumentu je uvedeno, že na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi je nutné rychle vybudovat národní školy, aby všem dětem bylo zpřístupněno vzdělání.⁹¹ Na východě republiky byla situace pravděpodobně horší než ve zbytku ČSR. „*Na Slovensku a na Podkarpatské Rusi všemožnou péči o analfabety, aby co nejdříve byla odstraněna negramotnost.*“ [Prokš 1999: 192] Zde již není zmínka pouze o východním, ale o celém Slovensku. Věta evokuje představu o zaostalém Slovensku a staví ho na úroveň Podkarpatské Rusi. Zajímavé je, že vypichují tyto dvě země a neuvádí odstranění negramotnosti z celé ČSR.

Stejný příklad nalezneme v hospodářské a finanční zemědělské politice. „*Pronikavou hospodářskou reformu na Slovensku a Podkarpatské Rusi; přeměnu veškeré půdy, jež není absolutní půdou lesní, v role, louky a pastviny. Všechnou podporu industrialisace této části státu, budované se zřetelem na hospodářskou povahu kraje.*“ [Prokš 1999: 194] Zde nemá označení těchto dvou zemí tak degradující význam, jelikož na Slovensku i v Podkarpatské Rusi bylo zemědělství opravdu mnohem více zastoupeno, než v českých zemích. Každopádně z povahy této části dokumentu vyznívá, jako by Slovensko nebylo součástí jednotného státu ani národa. Spíše je stavěno do pozice zaostalé neindustrializované země s neurčitým počtem nevzdělaného obyvatelstva.

Podobný příklad nalezneme i v kapitole o sociální péči na venkově. Ukázka představuje celý třetí bod v kapitole: „*Účinný a rozhodný boj za ozdravení krajín, zamořených tuberkulosou a jinými nakažlivými nemocemi. Účinnou veřejnoprávní péči o zdravotní výstavbu obcí venkovských, hlavně na Slovensku a Podkarpatské Rusi.*“ [Prokš 1999: 194] Zde je Slovensko spojeno s venkovem, což by také mohlo evokovat podřadný statut proti industrializovanému městu. Věty jsou řazeny po sobě celkem nešťastně, jelikož význam z odstavce je možné vyložit jako ozdravení Slovenska zamořeného nakažlivými nemocemi. Opět je zajímavé, proč strana měla potřebu země konkretizovat a spíše choulostivou problematiku nezobecnit na celou ČSR.

⁹¹ Tamtéž, str. 192

Poslední program vydala strana v roce 1930⁹². Obsahově se velmi podobal předešlému programu. Opět se hlásil k demokratické republice ve stejném duchu jako předchozí dokument. Stejně bylo i prosazování samosprávy: „*Sjednocení zákonodárství i správy celé republiky. Demokratisaci správy, zejména rozšiřováním samosprávy a rušením přežitků byrokratismu. Základem místní samosprávy budiž obec s vyššími celky okresy a župy, pokud možno národnostně jednotné.*“ [Prokš 1999: 209] Státní zřízení by se mělo skládat z obcí, okresů a žup, strana žádá autonomní správu těchto celků. Župy se zřizovaly na základě decentralizace, jelikož bylo nutné ulevit hlavním městům a ústředním úřadům.⁹³ „*Samosprávné zřízení buď jednotné pro celou republiku, při čemž nutno věnovati speciální zřetel obcím městským i obcím venkovským. Platnost zákona čís. 76 z roku 1919*⁹⁴ *buď rozšířena na Slovensko. Při tvoření nových zákonů a při všech opatřeních, dotýkajících se práv, povinností a vůbec poměrů samosprávy buďtež slyšeny samosprávné korporace a z nich volení i odborní zástupci samosprávy.*“ [Prokš 1999: 211] V zákonodárném iniciačním procesu by tedy samospráva měla mít také slovo.

Opět je zde podobně rozebírán koncept národnostních menšin a jejich kulturní autonomie. Program se v tomto směru nijak výrazně nevyvinul, z toho lze chápat, že přeměna na zemědělskou půdu a podpora industrializace se doposud neuskutečnila. Posun lze spatřovat ve školství. V programu se již nevyskytuje potřeba vzdělávat analfabety na Slovensku. V souvislosti se vzděláním se zde setkáme se zmínkou o Slovensku: „*Veškero školství je organisováno jednotně (zejména unifikace a odcírkevnění škol na Slovensku), ...*“ [Prokš 1999: 210] Opět je zde Slovensko konkrétně zmiňováno, což může vyvolat pocit rozdílnosti mezi českým a slovenským školstvím.

⁹² Program Československé sociálně demokratické strany dělnické schválený na XVI. řádném sjezdu 29. září 1930 v Praze. in PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 204 - 217

⁹³ PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 211

⁹⁴ Týká se obecního zřízení.

3.3 Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS)

Slovenská ľudová strana predstavovala veľmi významný politický subjekt operujúci na Slovensku. V roce 1925 se přejmenovala na Hlinkovu slovenskou ľudovou stranu, pojmenovanou po svém predsedovi. Mělo to pomoci lepší orientaci pro voliče, jelikož na Slovensku se vyskytovala ještě jedna méně významná Československá strana lidová.⁹⁵

Za první světové války se SLS v čele s F. Jurigou hlásila k jednotnému státu, ovšem za podmínek zachování svrchovaného národa s vlastní samosprávou a administrativou. Požadavek autonomie se vyskytoval prozatím pouze v souvislosti s katolickou církví.⁹⁶ Požadavek na politickou autonomii vznesl A. Hlinka už v roce 1919. SLS tudíž byla první strana, která problematiku Slovenska zavedla do svého programu, i když v této rané fázi života republiky to přišlo nevhod. Hlinkovi vadila snaha Čechů měnit slovenské zvyky a obsazení vlivných míst českými kvalifikovanými úředníky. K radikálnímu kroku se rozhodl po podepsání Pittsburské dohody v květnu 1918. Dohoda zaručovala Slovákům své autonomní instituce, ale hlavní slovo měly mít ty domácí, které v porevoluční republice vyžadovaly co největší centralizaci. Hlinka se tudíž rozhodl vykonat ilegální cestu do Paříže, kde chtěl deklarovat snahy českých zemí o nerespektování svrchovanosti Slovenska a požadoval autonomii Slovenska. V Paříži ho ovšem vyhostili a po tajném návratu na Slovensko byl zatčen a uvězněn. Slováci proti dotyčnému kroku protestovali a Hlinka se stal slovenským bojovníkem za autonomii, což straně přineslo kladný kredit.⁹⁷

Strana se především zaměřovala na katolické a autonomisticky smýšlející voliče. Po válce se klérus ovšem ocitnul ve svízelné situaci, když se většina duchovních zkompromitovala spoluprací s uherskou státní mocí. Po válce velká část odcestovala do

⁹⁵ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 833

⁹⁶ HARNA, Josef, VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil. *Československo 1918 – 1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 174 - 176

⁹⁷ KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. 1. vydání. Praha: Havran, 2003. Str. 60 - 61

Maďarska. Na Slovensku zbylo převážně nižší kněžstvo.⁹⁸ Také většina funkcionářů SLS představovala katolickou elitu. Pro vykonávání politické funkce bylo potřeba obdržet souhlas církve. Pokud straníci povolení neobdrželi, museli ze strany odejít. Vatikán uplatňoval HSLS jako nástroj pro dosažení svých cílů na Slovensku, i když oficiálně se k ní nehlásil. Hned na prvním sjezdu v roce 1920 byl ustanoven Politický klub katolíckeho duchovenstva Slovenskej ľudovej strany. Zde také zahájil svoji politickou kariéru Josef Tiso, který zastával funkci místopředsedy klubu.⁹⁹

Na prvních volbách SLS spolupracovala s Československou stranou ľudovou na Slovensku. Volby nepřinesly kýžený výsledek, tudíž strana začala stavět na modernějších principech. Jelikož SLS prosazovala zcela autonomistický program, koaliční spolupráce byla téměř neuskutečnitelná. Pouze v letech 1927 – 1929 byla strana součástí vládní koalice¹⁰⁰, což jí ovšem přineslo pouze pokles preferencí u voličů a vnitrostranické konflikty.¹⁰¹

Po volbách 1925 se čerstvě přejmenovaná HSLS stala největší stranou na Slovensku (34 %!). Důvod úspěchu spočíval hlavně v intenzivním zabývání se slovenskou otázkou a iniciativní opoziční činností. Voliči také byli relativně zklamaní z neuskutečnění slibů jiných stran (hlavně neplnění pozemkové reformy a sociálních reforem) a na sociální populismus HSLS tedy slyšeli. Velká podpora slovenských voličů ale nepředstavovala pro stranu možnost ovlivňovat podobu politického režimu, i když strana vykazovala slušný vyděračský potenciál, jelikož téměř celé trvání republiky strávila v opozičním táboře.¹⁰²

Jelikož se strana obávala politické izolace, v roce 1932 utvořila se SNS tzv. autonomistický blok. Jelikož ale volby v roce 1935 nepřinesly kýžený výsledek,

⁹⁸ LIPTÁK, Ľubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 109

⁹⁹ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 833 - 834

¹⁰⁰ Hlavní důvod odchodu z vládní koalice představovala aféra Vojtecha Tukey, který byl odsouzený za špionáž pro maďarskou vládu. Strana se posléze od něj distancovala.

¹⁰¹ KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. Str. 50

¹⁰² Tamtéž, str. 50 - 51

seskupení se rozpadlo. Po Mnichovské dohodě se postavení strany zcela změnilo. Stala se jedinou vládnoucí stranou na Slovensku. Ostatní strany byly buď zakázané, nebo se musely spojit s nově přejmenovanou autoritativní HSLŠ – SSNJ.¹⁰³

3.3.1 Analýza programu

Programy SLS (později HSLŠ) byly hodně katolicky a autonomisticky zaměřené. První program z roku 1919 se vyskytnul ve stranickém tisku, kde byl zveřejňován postupně. Hlásil se k Svatomartinské deklaraci a řešil například otázky administrativy, školství nebo hospodářství. Druhý program z roku 1920 byl opět zveřejněn v periodiku Slováč. Třetí program vyšel v roce 1922 a byl přednesen v Národním shromáždění. Hlavními aktéry byli například L. Labaj, A. Hlinka nebo M. Gažík. Konkrétně se jednalo o návrh na autonomii Slovenska a ľudáci tento dokument deklarovali za program strany. Další návrh vznesla strana v roce 1930. Opět se jednalo o návrh na změnu ústavního zákona přednesený v Národním shromáždění. Tentokrát se jednalo ale o mnohem střídmější požadavky než v předchozím dokumentu. Poslední dokument byl vydaný v roce 1938, čtyři měsíce před podepsáním Mnichovské dohody. Situace v republice se určitě odrazila do podoby tohoto dokumentu. Také se jednalo o návrh na změnu ústavního zákona.

3.3.2 Jednotlivé programy

První program zveřejněný v roce 1919¹⁰⁴ se hlásil k Svatomartinské deklaraci. Jelikož se jednalo o velmi stručný program, nejsou zde uvedeny žádné konkrétní body. „*Sme za úplnú svobodu katolíkov. Žiadame autonomickému sboru vydat' církevné majetky, ...*“¹⁰⁵ Bohužel se zde neuvádí, jaký autonomistický sbor je míněn. Zmínka o

¹⁰³ LIPTÁK, Eubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 114 - 120

¹⁰⁴ Programm křesťanskej slovenskej ľudovej strany, ktorý si naša strana minulého roku 19. dec. na Žilinskej poradě osvojila. in *Slovák*. Rožumberok, 23. 1. 1919, roč. 1, č. 2; pokračování: 30. 1. 1919, roč. 1, č. 3; 6. 2. 1919, roč. 1, č. 4; 13. 2. 1919, roč. 1, č. 5; 20. 2. 1919, roč. 1, č. 6; 6. 3. 1919, roč. 1, č. 8

¹⁰⁵ Slováč 23. 1. 1919, č. 2

autonomii se vyskytnula znovu v administrativním požadavku, kde je napsáno: „*Sme za úplnú autonomiu v obci v župách so slobodnou voľbou úradníkov a predstavených.*“¹⁰⁶ Opět zde není uvedeno, co míní výrazem „úplná autonomie“.

V roce 1920 strana vydala druhý program s názvem „*Čo chce ľudová strana?*“¹⁰⁷ Oproti předešlému programu je tento více zkonkretizovaný a rozsáhlejší. „*Chceme sebavedomý, vzdelaný a bohatý, a křesťanskému názoru životnému verný t. j. nábožný národ slovenský v silnom demokratickom československom štáte, v Československej republike – a nie ináč!*“¹⁰⁸ V celém programu se mluví pouze o slovenském národu. Idea jednotného československého národa zde nebyla přijata, avšak jednotný demokratický stát Ľudáci akceptovali.

„*Národné sebavedomie a svoju slovenskú rázovitost' musíme si upevňovať i v reči i v cirkevných i sudobých záležitostiach nechceme-li to, za čím sme se dlhé storočia borili ľahkomyslne utraťiť: totižto svoju rázovitost' a pannenskú slovenskosť. A v tom záleží tá naša autonomia, nie, ako si mysleli o nás naši nepriatelja, že sami chceme odtrhnúť od bratrov Čechov, v tom sa veľmi mýlia! V obrane vlasti našej, spoločnej republiky najdú nás všetkých v jednom šíku ,Ako mŕy hradné!*“¹⁰⁹ Strana označuje vztah s Čechy za bratrství, tudíž se jedná o rovnocenný vztah. Autonomií je míněno upevňování vlastních slovenských hodnot v jednotném státu. „*Že si tú autonomiu doma vybudovať chceme a v tom nedovolíme ani na naše župy siahať, to nech si dobre uvedomia všetci centralizujúci a unifikační protiautonomisti!*“¹¹⁰ Vzhledem k předchozímu textu Ľudáci nepovažovali Čechy za iniciátory centralismu. Pravděpodobně se jednalo o jiné subjekty, které se jevily jako hrozba pro slovenskou autonomii. Autonomii měl zaručit župní systém, což se shodovalo s předešlým programem.

¹⁰⁶ Slovák 6. 2. 1919, č. 4

¹⁰⁷ Čo chce ľudová strana? in *Slovák*. Rožumberok, 6. 1. 1920, roč. 2, č. 2

¹⁰⁸ Slovák 6. 1. 1920, č. 2

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

„Na poli vzdelanosti teda chceme rozširovať naše noviny a slovenské knihy, slovenské školy s vyučovacou rečou slovenskou, aby za hnutie kat. štud. mládeže nepovažovalo za odpor proti republike, ale za snahu uplatniť slovenskou dušu!“¹¹¹

Strana byla pro společnou republiku, kterou nehodlala nijak zpochybňovat. Tuto skutečnost několikrát v programu naznačila nebo konkrétně uvedla. Je zajímavé, že strana cítila potřebu opakovat loajalitu k československému státu. Je možné, že její postoj mohla ovlivnit ČSL, se kterou v té době spolupracovala. „Jednotu s bratmi Čechmi ani v nejmenšom nechceme a nedovolíme narušovať a preto nepripustíme k svojmu slovenskému národnému smýšľaniu ani nejmenšej klamy a upodozrievanie.“¹¹² V programu se objevovaly méně často konkrétní požadavky strany pro Slováky, spíše zde lidé popisovali vztah Slovenska k českým zemím.

Program z roku 1922¹¹³ byl přednesen na půdě Národního shromáždění jako návrh na změnu ústavního zákona. V návrhu lidé zmiňují, že nebylo naplněno sebeurčující právo slovenského národa. Československo vnímají jako jednotný nedělitelný stát. „Tak Slovensko, ako aj Podkarpatská Rusia obdržia najširšiu samosprávu, slučiteľnú s jednotnosťou Československej republiky.“¹¹⁴ Strana chce získat co nejširší samosprávu, ale stále i v intencích jednotné ČSR, jako v předcházejícím programu. Strana žádá zvláštní zemskou samosprávu řízenou patřičnými ministry slovenské vlády, která by spravovala vnitřní záležitosti jako fiskální politiku, zákonodárství, administrativu školství, kulturu, obchod, orbu (zemědělství), veřejné práce nebo sociální služby. Oproti předěšlým programům strana konkretizovala své požadavky a definuje svojí verzi slovenské autonomie.

Zemská samospráva je odpovědná slovenskému zemskému sněmu, který představuje další požadavek lidí. Také zde uvádějí veškeré pravomoci a podmínky fungování

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Návrh na zmenu ústavnej listiny Československej republiky zo dňa 29. februára 1920, ktorým sa samospráva Slovenska uzakonuje. in *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna PSP*. Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925, Tisk č. 3403.

¹¹⁴ *Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna PSP*. Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925, Tisk č. 3403

této autonomistické instituce. Strana požaduje úřední řeč na Slovensku slovenštinu. „*V zahraničných úradoch úradnou rečou je tak reč česká, ako aj slovenská.*“¹¹⁵ Oproti předešlému programu, kde slovenština byla vyžadovaná jako vyučující jazyk ve školách, v tomto dokumentu již má být jediným úředním jazykem na Slovensku. Vzhledem ke státnímu zřízení ČSR byl tento požadavek celkem radikální a vylučuje rovnoprávné postavení jazyků. Stejnou roli slovenštiny a češtiny chtěli ľudáci zaručit v zahraničí.

V návrhu strana jmenovitě určovala společné záležitosti československého státu, které ovšem mají být rozhodovány s přispěním jedné třetiny slovenských ministrů. „*Pri úradoch spoločných záležitostí zamestnaný personál má pozostávať v jednej tretine tiež z príslušníkov Slovenska s tým ale, že na Slovensku majú byť Slováci a v ostatných zemi Češi upotrebeni. Pražské centrálné úrady majú byť tiež pomerne s príslušníkami Slovenska zaplnené.*“¹¹⁶ Zde byla vidět snaha o vyloučení Čechů ze slovenských úřadů a institucí. Slováci se chtěli podílet na rozhodování o celostátních záležitostech. Jelikož tuto skutečnost zde zmiňovali, pravděpodobně jim fungování tamějšího systému zcela nevyhovovalo. Ve společném senátu strana požadovala 31 slovenských senátorů a ve sněmu 61 poslanců. Zákony, které by vydali, by byly zveřejněny v obou jazycích. „*Zákony spoločným snemom vynesené nemajú platnosti na Slovensku, keď sa proti nim slovenský krajinský snem dvojtretinovou väčšinou ohradí.*“¹¹⁷ To byla další důrazná podmínka, která se v programu vyskytnula. Žádný zákon by nemohl projít, pokud by s ním Slováci nesouhlasili. To by mohlo úplně zamrazit legislativní proces. Tyto požadavky měly být splněny do roku 1925.

Další návrh vnesla strana v roce 1930.¹¹⁸ HSLS opět tento návrh zákona na ústavní změny deklarovala jako svůj politický program. V dokumentu požadovala

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Návrh poslance Andreja Hlinku a druhov, aby bol vydaný ústavný zákon na zmenu zákona zo dňa 29. februára 1920, č. 121 Sb. z. a n., obsahujúceho ústavnú listinu Československej republiky cieľom decentralizácie štátnej správy, poťažne uvedenie samosprávy Slovenska. in *Spoločná česko-slovenská*

mnohem méně radikální zásahy do ústavy. Respektive se téměř shodoval s tehdejší ústavou, Ľudáci pouze žádali o doplnění §3 o Slovensko¹¹⁹. V ústavě z roku 1920¹²⁰ měla Podkarpatská Rus deklarovanou určitou autonomií. HSĽS se snažila získat stejné pravomoci. Konkrétně se jednalo o zřízení vlastního sněmu, který by rozhodoval o zákonech ve věcech: „... *jazykových, vyučovacích, náboženských, místní správy, jakož i v jiných věcech, které by naň přenesly zákony Československé republiky.*“¹²¹ Tudíž požadavek na vlastní sněm přetrval, ovšem už by nedisponoval tak rozsáhlými pravomocemi, které byly zmíněny v předešlém dokumentu. S programem z roku 1922 se návrh shodoval také v dalších bodech. Slovensko by mělo být v Národním shromáždění zastoupeno přiměřeným počtem poslanců a funkcionáři Slovenska by měli pocházet ze slovenského obyvatelstva. Co ovšem v programech HSĽS doposud nezaznělo, byl guvernér v čele Slovenska jmenovaný prezidentem ČSR a odpovědný slovenskému sněmu.¹²² Podkarpatská Rus guvernéra měla a Slovensko ho požadovalo také. V podstatě změnou paragrafu tři autonomistické nároky končí. V porovnání s předchozím dokumentem byl mnohem umírněnější. Obsahoval racionálnější požadavky, ale přesto v parlamentu neuspěl.

Třetí návrh byl v roce 1938¹²³ opět přednesen v Národním shromáždění. Podobu programu pravděpodobně značně ovlivnila situace v ČSR. Ľudáci měli lepší podmínky pro kladení si svých požadavků. „*Vládnu a výkonnú moc na území Slovenskej krajiny od 7. oktobra 1938 vykonáva slovenská krajinská vláda, pozostávajúca z piaticich*

digitální parlamentní knihovna PSP. Národní shromáždění republiky Československé 1929 – 1935, Tisk č. 425.

¹¹⁹ §3 ustanovoval autonomií pro Podkarpatskou Rus. V rámci speciálního statusu Podkarpatských Rusův disponovali vlastním sněmem, deklarované zastoupení v Národním shromáždění nebo guvernérem

¹²⁰ Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. in PSP.cz

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Taktéž, v souvislosti s Návrh poslance Andreja Hlinku a druhov, aby bol vydaný ústavný zákon na zmenu zákona zo dňa 29. februára 1920, č. 121 Sb. z. a n., obsahujúceho ústavnú listinu Československej republiky cieľom decentralizácie štátnej správy, poľažne uvedenie samosprávy Slovenska.

¹²³ Návrh poslancov Andreja Hlinku, Karola Sidora, dra Martina Sokola a dra Jozefa Tisu na vydanie ústavného zákona o autonomii Slovenskej krajiny. in Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna PSP. Národní shromáždění republiky Československé 1935 – 1938, Tisk č. 1429.

*členov až dotiaľ, kým Snem Slovenskej krajiny neurčí vládne a výkonné orgány pre veci, spadajúce do právomoci Slovenskej krajiny.*¹²⁴ V tomto prípade by Slovensko disponovalo pravomocemi téměř jako člen federace. Jednalo by se velké autonomistické ústupky ze strany ČSR. V následujících odstavcích ľudáci rozebírali již konkrétní detaily fungování slovenského sněmu a převzetí pravomocí. Podrobně byly popsány podmínky, za kterých by se měl tento proces uskutečnit, což značilo o velké sebejistotě strany.

*„V deň vyhlásenia tohto ústavného zákona strácajú platnosť všetky zákony a ustanovenia, ktoré odporujú jeho ustanoveniam i zmenenej ústavnej listine.*¹²⁵ To by představovalo markantní zásah do tehdejší ústavy. Ludáci nedávali žádný prostor pro kompromisní řešení. Slovensko označili za autonomní část Česko-Slovenské republiky. V názvu státu se již objevovala pomlčka, což značilo konec jednotné republiky a možný přechod k federaci. Slovenština měla být úředním a vyučovacím jazykem na Slovensku. Tento požadavek se vyskytnul již v prvním návrhu v roce 1922. Další bod programu, který byl shodný, se týkal vydávání zákonů v českém i slovenském jazyce. Tentokrát se ale k němu nemusel vyjadřovat autonomistický sněm. Pravomoci Národního shromáždění se také víceméně shodují s prvním předneseným návrhem na změnu ústavy. Co nespadá do společného zájmu, a tudíž do kompetencí Národního shromáždění, má na starosti slovenský sněm. *„Na základe obapolnej dohody možno jednotne riešiť otázky spoločného záujmu.*¹²⁶ Slovensko by mělo stejné rozhodovací pravomoci jako české země. *„Ústredná vláda republiky Česko-Slovenskej musí požívať dôveru väčšiny poslancov, zvolených na území Slovenskej krajiny. Návrh na vyslovenie nedôvery v smysle § 76 ústavnej listiny môže byť podaný jednou tretinou týchto poslancov.*¹²⁷ Všechny tyto požadavky značí velké rozšíření pravomocí Slovenska. V celém dokumentu se nevyskytuje údaj o podobě státního zřízení, ale všechny programové aspekty odkazují na federativní uspořádání. *„Snem Slovenskej krajiny usnesie sa na ústave Slovenskej krajiny v rámci právneho usporiadania Česko-Slovenskej republiky.*¹²⁷ Sněm Slovenskej krajiny může dokonce podle tohoto návrhu

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Tamtéž.

¹²⁷ Tamtéž.

měnit území Slovenska, pokud to schválí 2/3 většina. „*Do spoločných ústredných úradov, ústavov a podnikov bude prijatý počet obyvateľstva Slovenskej krajiny primeraný počet jej príslušníkov.*“¹²⁸ Jedná se o obdobnou podmínku, jako v návrhu z roku 1922, ovšem v této situaci, ve které se ČSR vyskytovala, nabyla pravděpodobně větší důležitosti. I přes tento apel HSLS navrhl Rudolf Beran straně vládní spolupráci, což poukazuje na horšící se poměry v tehdejší ČSR.

3.4 Komunistická strana československá (KSČ)

V roce 1918 vznikla spojením slovenských a českých sociálních demokratů ČSDSD. Už v této době se ve straně rýsovaly dva proudy. Reformistický se snažil o vytvoření koalice s demokratickými stranami. Cílem bylo upevnění státu a pozvolného nastolení socialismu reformami a výchovou. Radikální odnož zvolila extrémnější způsob zavedení socialismu, a to procesem světové komunistické revoluce. S dotyčnou myšlenkou sympatizovali nejvíce občané na Slovensku a Podkarpatské Rusi, jelikož je zde sužovala špatná sociální situace. Významný mezník pro urychlení diferenciacie ve straně představovala účast radikálního křídla na vyhlášení Slovenské republiky rad, když maďarská vojska vpadla na území Slovenska v roce 1919.¹²⁹

Na podzim 1921 proběhl slučovací sjezd radikálních socialistů a komunistů, tím vznikla Komunistická strana Československa – sekce III. internacionály. Důvodem pozdního založení strany byla názorová nesourodost mezi dílčími komunistickými frakcemi. Jako jediná strana v ČSR nebyla založena na národní platformě a byla řízena ze zahraničí. Vstupem do sekce III. internacionály byla strana plně podřízená ruským komunistům a musela se řídit pokyny přicházejícími z Komiterny.¹³⁰

Své příznivce získala hlavně díky událostem odehrávajícím se v říjnu 1917 v Rusku. Na založení strany se hlavně podíleli Češi, Maďaři a někteří Němci. Na

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ LIPTÁK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 178

¹³⁰ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 711

Slovensku se socialistická idea rozšířila velmi rychle a získala vedoucí pozici. Ve straně se vyskytovaly čtyři hlavní skupiny, které se podílely na realizaci KSČ. Jednalo se o české uprchlíky, legionáře nebo zajatce, kteří se před vznikem republiky vyskytovali v Rusku a založili zde komunistickou stranu. Po vzniku republiky byli vysláni zpět do vlasti, aby šířili socialistickou ideu. Další skupiny byly anarchokomunisté a radikálové z někdejší České strany pokrokové.¹³¹ Poslední skupina se skládala z levicových odnoží sociálnědemokratických stran, ta tvořila nejpočetnější složku v komunistické straně. Snažili se prosadit svůj názor ve straně, ale po nezdaru se radikální část oddělila.¹³²

V politickém systému ČSR představovali komunisté stranu vystupující proti republice. Snažili se likvidovat státní zřízení pro snazší budování socialismu, z kterého by se vzápětí vyvinul komunismus. Chtěli svrhnout politický demokratický systém, a tudíž odmítali všechny nástroje na upevnění demokratických principů. Podporovat jakýkoliv vládní návrh měla strana zakázáno přímo z Komunistické internacionály. Z toho důvodu nepřicházela v úvahu žádná kooperace s demokratickými stranami ani koaliční spolupráce. Dotyčné stanovisko KSČ změnila až v druhé polovině třicátých let, kdy jejím hlavním nepřítelem přestal být kapitalismus a stal se jím fašismus.¹³³

Na Slovensku se vyskytovaly snahy o nezávislejší politiku na ústředí. Při snaze o prosazení svých požadavků ale naráželi slovenští komunisté na zájem vyššího celku, tudíž toto úsilí nebylo moc úspěšné. Přesto bylo akutní řešit národnostní otázku, jelikož komunisté potřebovali nějaký adekvátní argument pro soupeření s autonomistickým pohledem Ľudáku.¹³⁴ V otázce autonomie KSČ zažívala zvraty. Po vytvoření vlastní strany začala přebírat voliče sociálním demokratům. Ve volbách na Slovensku se vyskytovala na 3. až 4. místě. Po Mnichovské dohodě strana byla okamžitě zrušena a slovenská odnož se rozhodla pro aktivitu v ilegalitě.

¹³¹ Pod vedením Zdeňka nejedlého se strana kvůli názorovým neshodám připojila v roce 1921 do KSČ.

¹³² MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 711 - 714

¹³³ LIPTÁK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 182

¹³⁴ Tamtéž, str. 184

3.4.1 Analýza programu

Po vzniku strany KSČ začala vydávat na každém sjezdu akční plány, které příliš nereflektovaly aktuální potřeby ČSR. Až v průběhu dvacátých let začínají deklarovat ekonomické a sociální požadavky, velmi podobné jako u dalších stran. Ve svém programu z poloviny dvacátých let také akceptuje požadavek na autonomii, i když se jednalo o rozdílný koncept než u čistě slovenských stran.¹³⁵

Programy se během existence neměnily, pouze prostředky a tempo jejich realizace. První program z roku 1921 vytyčoval dlouhodobé cíle Komiterny. Jednalo se o program uvedený na prvním slučovacím sjezdu KSČ. Druhý program strana vydala v roce 1923. Opět se v dokumentu vyzývalo k sociální revoluci proletariátu na celosvětové úrovni. Tehdejší situaci reflektoval velmi málo a zcela nereagoval ani na nejpálčivější otázky Slovenska. Na třetím sjezdu strany v roce 1925 byl vydán další program strany. Ani tento akční program neřešil problematiku slovenské otázky. V roce 1927 byl vydán další akční program KSČ. V tomto dokumentu se již národní otázka vyskytla, řešila se ale pouze sporadicky. Oproti tomu v roce 1929 byl již národnostní otázce věnován samostatný odstavec. Akční program se již touto problematikou začal konstruktivně zabývat. Program z roku 1931 se věnoval národnostní otázce nejvíce. V obsáhlém programu se věnoval problematice Slovenska a na rozdíl od předchozích dokumentů zde uvedl i návrh na řešení. Poslední program v roce 1936 neměl tolik prostoru pro řešení slovenské otázky, jelikož si strana dělala starosti s rozmáhajícím se fašismem. Celý dokument se primárně zabývá tehdejší situací a všechny jeho programové body tím byly poznamenány.

3.4.2 Jednotlivé programy

V roce 1921 byl na slučovacím sjezdu KSČ vydán akční program strany¹³⁶. Obsáhlý dokument seznamoval s organizací strany, cíli a prostředky na jejich

¹³⁵ HARNA, Josef, VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil. *Československo 1918 – 1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. Str. 176

¹³⁶ O akčním programu strany. in Ústav dějin Komunistické strany Československa. *Protokoly sjezdů KSČ*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. Str. 423 - 450

uskutečnění. Spíše než řešením poměrů v Československé republice se strana zabývala situací na celosvětové úrovni. Hlavním bodem totiž byla sociální revoluce, kterou by měli provést proletáři všech zemí. „*Program strany je vyjádřen v zásadách Třetí internacionály, v thesích III. světového sjezdu. Úkolem našeho akčního programu může a má být jen použití všech těchto usnesení prakticky a na naše poměry.*“¹³⁷ Z toho důvodu není program nijak významně národnostně vymezený. KSCĚ tvrdí, že zde v roce 1918 proběhla národnostní revoluce.¹³⁸ „*Dokud celý národ a lid nestál ve zbrani, ...*“¹³⁹ Není jasné, jaký národ KSCĚ míní.

„*Historicky pokrokové hledisko jakékoliv republiky je propagovat republikanismus a demokracii, ale ne spojovat se s monarchiemi a reakcí k tomu, aby v Uhrách byla reakce a monarchismus nastoleny, ale jenom ne ta habsburská! Proti této české naivitě a lehkomyšlnosti zahraniční politiky naší musí rozhodně vystoupit komunistická strana v Československu.*“¹⁴⁰ Program se vyjadřuje k české naivitě. Zajímavým faktem je, že zcela nereflektuje slovenskou část. Podobný příklad můžeme nalézt i v další části programu: „*V národnostní otázce jsme se vyjádřili jen stručně. Jsme názoru, že v národnostní otázce můžeme naprosto přijmouti zásady, které v libereckém programu posledního sjezdu německého oddělení v dohodě s českými soudruhy byly přijaty, takže k tomu nemusíme ničeho připojovati.*“¹⁴¹ Národnostní otázka byla řešena mezi německými a českými komunisty. Opět se strana nikde nezmiňuje o slovenském národu, ani o jaké zásady se konkrétně jedná.

Druhý sjezd se konal v roce 1923 a byl zde schválen nový akční program strany¹⁴². Opět se strana vyjadřuje spíše k celosvětovému proletariátu, než k situaci v ČSR. „*Za vytvoření polsko-českého, česko-německého a rakousko-českého akčního*

¹³⁷ Ústav dějin Komunistické strany Československa. *Protokoly sjezdů KSCĚ*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. Str. 443

¹³⁸ Tamtéž, str. 428

¹³⁹ Tamtéž, str. 431

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 434

¹⁴¹ Tamtéž, str. 447

¹⁴² Návrh komunálně-politického akčního programu. in *Agitátor*. Ústřední výkonný výbor K. S. Č, 15. 10. 1923, roč. 2, č. ¾, NA

výboru pro uskutečňování internacionálních proletářských akcí.“¹⁴³ Stejně jako v předešlém programu strana zcela nereflektuje slovenskou část. Zdá se, že Slováci měli minimální podíl na tvorbě dokumentu.

„Pokud jde o národnostní otázku, jsou členové KSCĚ povinni postupovat podle usnesení II. sjezdu KSCĚ a v duchu linie, stanovené ve zvláštní rezoluci. Podle těchto směrnic vyslovuje se KSCĚ jednoznačně pro leninskou, tj. revolučně strategickou linii, neboť vychází ze základního principu, že žádný národ, který se v národnostní otázce staví pasívně k faktu potlačování jednoho národa druhým, nedozrál pro sociální osvobození a pout kapitalismu. KSCĚ pokládá za svou povinnost přiznat každému národu právo na sebeurčení až do úplného oddělení od onoho státního útvaru, k němuž byl násilně přičleněn.“¹⁴⁴ Problematika národnostní otázky je v tomto programu více rozvinutá, ovšem opět ne zcela konkrétní. Komunisté neuvádí, zda se dotýká i Československa, nebo je myšlena všeobecně. Se zaměřením na pouze českou část se setkáváme i v dalších částech programu: „Sjezd upozorňuje zejména české komunisty na povinnost protestovat co nejenergičtěji proti nenávistné, šovinistické politice české buržoazie a odhalovat násilné čechizační metody české buržoazie (v záležitostech školských, kulturních a v ohledu politicko-administrativním a hospodářsko-sociálním) v domácím i zahraničním tisku, na schůzích a demonstracích, v parlamentě a obecních zastupitelstvích jako otrocké napodobování rakouských metod. Čím ostřeji budou čeští komunisté bojovat proti šovinismu české buržoazie, tím přátelštěji se budou utvářet jejich vztahy s jinonárodnostními proletáři a tím snadnější bude jejich boj proti buržoazii.“¹⁴⁵ Slovní spojení „zejména české komunisty“ svědčí o faktu, že strana akceptovala více národností ve svých řadách, ale v rámci programu se pokaždé hovořilo pouze o Čechách. Nenávistná, šovinistická politika a čechizační metody mohou odkazovat k nerovnému postavení českého vládnutí oproti jiným národnostem vyskytujícím se v republice. „... proti národnostnímu útlaku jinonárodnostního obyvatelstva Československa ze strany české buržoazie ...“¹⁴⁶ Jelikož zde není sdělení

¹⁴³ Agitátor 15. 10. 1923, č. ¾, NA

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

konkretizováno, je možné, že do jinonárodnostního obyvatelstva můžou spadat i Slováci.

3. sjezd strany se uskutečnil v roce 1925 a opět zde byl schválen akční program KSČ¹⁴⁷. V tomto dokumentu je vidět významný pokrok v akceptaci slovenské části národa. Strana se zde zmiňuje o československé zahraniční politice, československém průmyslu nebo československém hospodářství. *„Přesto mohla a stále ještě může veškerá buržoasie v tomto státě klamati masy protesty a nic neříkajícími řečmi o národní autonomii a podobnými frázemi.“*¹⁴⁸ KSČ také nenavrhl ve svém programu žádné konstruktivní řešení národní autonomie. *„... a zaujímati k nim takové stanovisko, aby získala důvěry pracujících vrstev potlačených národů i národa českého.“*¹⁴⁹ Z věty vyplývá, že český národ utlačuje ostatní národy vyskytující se v ČSR. Následujícím odstavcem však připouští, že Češi nejsou jediní, kteří utlačují. Ovšem které konkrétní vládnoucí národy má strana na mysli, zde neuvádí: *„Zastává práva národů v tomto státě, aby mohly o své národní příslušnosti samy rozhodovati. Spojena s proletariátem vládnoucích i potlačených národů, bude energicky a cílevědomě pokračovati v boji za toto právo.“*¹⁵⁰

*„Komunistická strana Československa je jediný činitel, který, poněvadž má kořeny v proletariátu celého státu a z nejnitřnějšího přesvědčení jest podporován proletariátem vládnoucího národa, jest schopen vésti úspěšné boje proti metodám národnostního útisku a národních štvanic a také tímto způsobem nejúčinněji podporovati boj za sebeurčovací právo.“*¹⁵¹ V ČSR podle komunistů probíhalo národní utiskování a štvanic. Za to byl zodpovědný vládnoucí národ. Vzhledem k předchozím úryvkům se s velkou pravděpodobností jednalo o český národ, zda v tom figurovalo i Slovensko, nelze s jistotou určit. Častěji se objevuje v programu jeden vládnoucí národ

¹⁴⁷ Resoluce a návrhy přijaté III. řádným sjezdem KSČ. in Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal ve dnech 26. – 28. září 1925 v sálech Národního domu na Smíchově. NA, číslo fondu 1479/0/12, AÚML 5

¹⁴⁸ Protokol třetího řádného sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal ve dnech 26. – 28. září 1925 v sálech Národního domu na Smíchově. NA, číslo fondu 1479/0/12, AÚML 5

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

a zbytek utiskovaný, stále by se ale mohlo jednat o československý národ. Jelikož komunisté tuto problematiku blíže nespecifikovali, jedná se pouze o dohady. „*I mezi utlačovanými národnostmi menšinovými budeme hledati spojence. Strana bude bojovati za jejich národní práva a neopomine využívatí národní otázky k revolučním cílům.*“¹⁵² Termín národnostní útisk byl v programu velmi populární.

Další akční program byl přijat v roce 1927 na čtvrtém sjezdu strany¹⁵³. Národnostní otázka se v dokumentu nevyskytovala jako ucelená problematika, ale již se objevily zmínky napříč programem. V textu se běžně vyskytoval přívlastek československý, ale ve spojení s buržoasií se strana pokaždé vyjadřovala k „české buržoasii“, tudíž se v tomto ohledu nic od předchozího programu nezměnilo. „*Všechny hospodářské potíže, jež vinou kapitalistického režimu prodělává Československo jako celek, měrou ještě několikrát větší dopadají na obvody národů utlačených, zejména na Slovensko a území, obydlené ukrajinským obyvatelstvem.*“¹⁵⁴ Stejně jako v předchozích programech se zde upozorňovalo na utlačované národy ale s tím rozdílem, že nyní už je zkonkretizováno, že se jedná také o národ slovenský. Dokument kritizuje poměry na Slovensku, které byly zapříčiněny ztrátou bývalých odbytišť průmyslových výrobků. Náhradní odbytiště se za ně nenašly ani v českých zemích, protože Slovensko nebylo konkurenceschopné z důvodu vysokých železničních tarifů.¹⁵⁵ Strana to dává za vinu české buržoasii.

„*Průmysl ten byl z velké části nejdříve odbourán, země agrarizována, stlačena na odbytiště, takže klesla na úroveň kolonie českého kapitálu.*“¹⁵⁶ Slovensko je zde prezentováno jako oběť českého hegemonu. Za současnou krizi byl podle KSČ zodpovědný kapitalismus vyskytující se napříč národy. „*K provedení všech těchto*

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Resoluce IV. řádného sjezdu KSČ. in Protokol čtvrtého řádného sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal ve dnech 25., 26., 27. a 28. března 1927 v sále Národního domu v Praze na Smíchově. NA, číslo fondu 1479/0/13, AÚML 6, str. 98

¹⁵⁴ Protokol čtvrtého řádného sjezdu Komunistické strany Československa, který se konal ve dnech 25., 26., 27. a 28. března 1927 v sále Národního domu v Praze na Smíchově. NA, číslo fondu 1479/0/13, AÚML 6, str. 99

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 100

*opatření spojili se kapitalisté a velkostatkáři všech národů Československa.*¹⁵⁷ Řešení ani východiska národnostní otázky se ale v programu neobjevily.

Oproti tomu v roce 1929 na pátém sjezdu KSČ byl vydán akční program¹⁵⁸, který se národnostní otázkou již konstruktivně zabýval. „... *česká buržoasie anektovala konečně území jiných národností (Slovensko, Zakarpatská Ukrajina, německá území, polskou část Těšínska, maďarská okrajová území).*“¹⁵⁹ V dokumentu jsou české země profilovány jako hlavní kolébka kapitalismu a uzurpující buržoasie, kteří bezohledně vykořisťují ostatní národnosti včetně Slovenska. „*Sociální obsah národnostní otázky v Československu spočívá v tom, že český finanční imperialistický kapitál vykořisťuje a utlačuje široké pracující masy menšinových národů.*“¹⁶⁰ S podobnými prohlášeními se můžeme setkat v celém dokumentu. Tato proklamace strany se od předchozích programů nelišila, pouze se podrobněji analyzovala. „*Pouze slovenská buržoasie vítá českou okupaci, poněvadž v českém kapitálu vidí pomocníka v konkurenčním boji proti maďarské buržoasii.*“¹⁶¹ Československý vztah zde KSČ označuje za okupaci, což je dost radikální tvrzení. V takovém duchu byl ale veden téměř celý program, stejně jako programy předcházející. „... *že buržoasie utlačených národů k udržení svého vlivu v proletářských a poloproletářských a rolnických masách a k jejich oklamání staví nacionální hesla kulturní a politická (územní autonomie, kulturní a školní autonomie a j.), budíc tak cílevědomě nacionální iluze.*“¹⁶² Strana opravdu ve svém programu hesla jako autonomie nebo samospráva nepoužívala, vzhledem k její koncepci vlády proletariátu by ztrácely svou podstatu. Mohla si tedy dovolit kritizovat ostatní strany, které na těchto termínech stavěly svůj program.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Resoluce V. řádného sjezdu KSČ. in Protokol V. řádného Sjezdu Komunistické strany československé, který se konal ve dnech 18. až 23. února 1929 v Praze. NA, číslo fondu 1479/0/14, AÚML 7, str. 163

¹⁵⁹ Protokol V. řádného Sjezdu Komunistické strany československé, který se konal ve dnech 18. až 23. února 1929 v Praze. NA, číslo fondu 1479/0/14, AÚML 7, str. 165

¹⁶⁰ Tamtéž, str. 168

¹⁶¹ Tamtéž, str. 169

¹⁶² Tamtéž.

„Konečně se to projevuje i ve zvýšeném útlaku kulturním. (Známá jazyková otázka v armádě, čechisace ve školství a pod.).“¹⁶³ Strana se také poprvé dostává ke kulturní otázce. Znovu pranýřuje české země, tentokrát za čechizaci a jazykové nerovnosti. Sice strana nepožaduje autonomii pro Slovensko, ale upozorňují na problémy, které v tu dobu byly na Slovensku aktuální. KSČ ale nedokázala navrhnout nějaké řešení těchto problémů, v programu pouze kritizuje.

Na šestém sjezdu strany v roce 1931 byl vydán akční program¹⁶⁴, který se velmi obsáhle věnoval národnostní otázce. Strana kritizuje politiku českých zemí, ale nově i konkrétní strany. Relativně velký prostor zde věnuje Hlinkovým l'udákům, kteří podle jejího názoru proklamují autonomii účelně kvůli popularitě a spolčují se s fašistickými buňkami. „*Proti zostřenému sociálnímu a nacionálnímu útlaku pracujících vrstev utlačovaných národů stavíme heslo sebeurčovacího práva národů až do odtržení, při čemž zdůrazňujeme, že uskutečnění tohoto práva je možné pouze cestou proletářské revoluce.*“¹⁶⁵ Z následujícího odstavce vyplývá, že tento požadavek se týká i Slovenska. Program KSČ byl protirepublikový a deklaroval, že veškeré problémy se dají vyřešit proletářskou revolucí. Upozorňoval na fakt, že cokoliv udělá československá vláda, je pouze záměr pro podmanění si národnostních menšin.

„*Československá státní myšlenka*‘, zastupovaná československou buržoasií, má se státi ideologickým podkladem nově utvořeného státu. *Československá státní myšlenka*‘ jest plodem jednak zpátečnického pojetí integrity *historických českých zemí*‘ za vyřadění národního sebeurčovacího práva Němců a jednak samovolného a vědecky neudržitelného pojetí jako by Češi a Slováci byli jedním *‘národem*‘ a povolání k společnému státnímu životu, čímž má býti uměle vytvořen většinový národ, avšak čímž zároveň stalo se bezpředmětným národní sebeurčovací právo Slováků.“¹⁶⁶ Strana výslovně odmítá ideu čechoslovakismu, jelikož jejím účelem je omezit právo na sebeurčení Slováků. Opět staví Slovensko do pozice utlačovaného národa. ČSR podle

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ O situaci, straně, a úkolech. Politické these VI. sjezdu. in Protokol VI. řádného sjezdu KSČ konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931. NA, číslo fondu 1479/0/15, AÚML 8, str. 273

¹⁶⁵ Protokol VI. řádného sjezdu KSČ konaného v Praze ve dnech 7. až 11. března 1931. NA, číslo fondu 1479/0/15, AÚML 8, str. 273

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 292

KSČ nemá historické opodstatnění a je vytvořen uměle. Česká buržoasie si totiž chtěla vytvořit monopol na sociální vykořisťování ostatních národností.¹⁶⁷ Vykořisťování a útlak jsou nejčastěji asociovány právě s českou buržoasií.

Stejně jako v předešlém programu je zde upozorněno na vyšší železniční sazby na Slovensku oproti českým zemím. Dalším opakující se problematika odkazuje na čechizační postupy ve slovenských školách. Ve spojitosti se Slovenskem odkazuje na kulturní i administrativní útlak. Další body programu také odkazují na aktuální problémy Slovenska. *„Rovnoprávným‘ Slovákům a Ukrajincům se vede právě tak. Slovensko je zaplaveno českými úředníky, Zakarpatská Ukrajina českými a ruskými bělogvardějskými úředníky. Předpisy, beztak již zpátečnické, jazykového zákona se nikde nedodržíjí. Velicí řeči v armádě má býti podle jazykového zákona ‚československá‘. Avšak, poněvadž taková řeč neexistuje, užívá se výhradně českého jazyka a všechny druhé jsou zakázány.“*¹⁶⁸ Opět se zde vyskytuje závažné a radikální stanovisko strany. Odkazuje na nedodržování Ústavy a dohod se Slovenskem.

Poslední akční program vydaný v roce 1936¹⁶⁹ se primárně věnoval aktuální situaci a pouze okrajově národnostní otázce. Strana se obávala rozmáhajícího se fašismu a představovala úkoly v boji o mír. *„Po skončení světové války byly pracující masy utvrzovány v přesvědčení o nemožnosti dalších válek. Kapitalisté a sociálnědemokratičtí vůdcové vykládali o stoletém míru, o bratrském soužití národů.“*¹⁷⁰ Komunisté za celou dobu existence strany nevěřili na spojení Čechů a Slováků v jeden státní celek. V předešlém dokumentu kritizovali snahu o vytvoření jednotného národa a neuznávali ani bratrské soužití, které bylo také proklamované programy dalších stran. Společný vztah označovali jako velmi nevýhodný pro slovenské obyvatelstvo a ostře proti němu vystupovali. V tomto programu přehodnotili situaci pod tlakem sílícího fašismu. *„A naopak: obrana české národní samostatnosti vyžaduje rovnoprávnost všech národů Československa, zajištění jejich národních práv, aby byl vytvořen bratrský*

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 293

¹⁶⁸ Tamtéž, str. 295

¹⁶⁹ Základní politická linie naší strany. in VII. řádný sjezd komunistické strany Československa ve dnech 11. – 14. dubna 1936 v Praze. NA, číslo fondu 1479/0/16, AÚML 9

¹⁷⁰ VII. řádný sjezd komunistické strany Československa ve dnech 11. – 14. dubna 1936 v Praze. NA, číslo fondu 1479/0/16, AÚML 9, Str. 13

*protifašistický svazek národů Československa.*¹⁷¹ Na rozdíl od předešlých dokumentů se zde strana propaguje spojení všech národů v boji proti fašismu. Dokonce je zde použit termín bratrství, který byl předtím stranou odmítán. Přesto se i v tomto programu hovoří pouze o české národní samostatnosti nebo českém národu a Slovensko je v tomto smyslu opomíjeno.

3.5 Slovenská národní strana (SNS)

SNS vznikla už v roce 1871, tudíž představuje nejstarší slovenskou stranu. Za Rakouska-Uherska byla velkou politickou autoritou na Slovensku. V roce 1918 iniciovala připojení k českým zemím a v říjnu v Martinu volila Slovenskou národní radu. Později byla kritizována za nedostatečné upozorňování na národní princip a sebeurčení.¹⁷²

Po vzniku Československé republiky se začaly ve straně projevat neshody, nejvíce diskutabilní byla otázka autonomie Slovenska. Z toho důvodu se strana v roce 1920 rozdělila na dvě frakce, ale netrvalo dlouho a snaha získat silnější pozici v parlamentních volbách jí opět stmelila do Slovenské národní a rolnické strany. Jelikož ale nebylo možné dojít ke konsenzu, například v otázce spolupráce s českými agrárníky, došlo v roce 1921 k znovuoobnovení SNS, která se vrátila k původnímu programu a cílům.¹⁷³

Ke konci dvacátých let se strana přihlásila k požadavku autonomie Slovenska. Radikální autonomistické křídlo se chtělo spojit s HSES. Od roku 1932 tedy fungoval po tři roky autonomistický blok. Tímto aktem se přesunula ze středové orientace na radikální pravicovou pozici. Jinak vždycky uspělo spíše umírněné křídlo, které se snažilo o spolupráci všech slovenských politických stran. Rozpad bloku zapříčinila neshoda při rozdělování mandátů ve volbách do Národního shromáždění. Po roce 1936

¹⁷¹ Tamtéž, str. 19

¹⁷² LIPTÁK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 105

¹⁷³ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 821

se SNS vrátila do politického středu a pokračovala ve spolupráci s vládními politickými subjekty.¹⁷⁴

Straně se v průběhu své existence nepodařilo oslovit více voličů ani členů¹⁷⁵. Příčinu představovala omezenost a neschopnost pružně reagovat na objevující se sociální a hospodářské problémy. Dalším problémem byla velká konkurence ze strany HSLS, která vystupovala se svým radikálnějším autonomistickým programem.¹⁷⁶ Proto strana měla minimální parlamentní zastoupení.

Do roku 1938 poukazovala SNS na nutnost zachování parlamentní demokracie a varovala před radikálními proudy. V srpnu 1938 ovšem svůj názor změnila a radikalizovala svůj postoj. Její požadavky zahrnovaly legislativní autonomii a nacionalizaci slovenského hospodářství. Po Mnichovu si chtěla zachovat samostatnost, ovšem HSLS měla jiné plány a v prosinci SNS byla donucena spojit se do společné Strany slovenskej národnej jednoty.¹⁷⁷

3.5.1 Analýza programu

Zpočátku strana byla jednoznačně prorepubliková a ve spolenectví s Čechy viděla klady pro Slovenskou republiku. Byla to středová konzervativní strana, která netíhla k žádnému extremismu nebo náboženství. Hlavní cílovou skupinou měla být střední vrstva, která nejvíce pociťovala ekonomické konkurenční tlaky z českých zemí. Snažila se obhajovat zájmy Slovenska jako celek, neinklinovala pouze k nějaké třídě nebo stavu.¹⁷⁸

¹⁷⁴ LIPTÁK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 107

¹⁷⁵ Voliči často pocházeli z řad evangelíků.

¹⁷⁶ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 830

¹⁷⁷ LIPTÁK, Lubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. Str. 107 - 108

¹⁷⁸ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. Str. 821

První program byl vydán v roce 1919. Strana se v něm vymezuje protimad'arsky. Vůči jiným národnostem je velmi vstřícná. Program z roku 1922 je téměř shodný. Tyto dva programy byly relativně obsáhlé. Stručnější program vyšel v roce 1925, který byl přednesený na shromážděních zorganizovaných SNS. V roce 1932 strana vydala nejradikálnější program. SNS spojená do autonomistického bloku s Ľudáky žádala ve Zvolenské manifestaci autonomii pro Slovensko.

3.5.2 Jednotlivé programy

První program z roku 1919¹⁷⁹ byl zveřejněn ve stranických Národných novinách. Strana se v něm zavazuje o demokratický stát, „... v ktorom žije nie rozbroj triedneho boja, ale duch všenárodnej politickej solidarity, ktorý prýšti z prirodzenej príťažlivosti občanov československého (slavianskeho) pôvodu.“¹⁸⁰ O společný stát se podle strany zasloužila také přirozená přitažlivost českého a slovenského národa. Spojení do jednoho státu považují za přirozený stav vzniklý společným souhlasem. SNS uznává jednotu státu, ovšem nebude bezproblémové opět spojit dvě větve po tisíciletém rozdělení zpět.¹⁸¹ „Sotretím slovenských zvláštností a prevzatím českých foriem vo všetkom by sa nevykonalo dielo najideálnejším spôsobom.“¹⁸² Vyskytnul se zde první náznak obavy o slovenskou svéráznost. V další části programu strana upozorňuje na výhodnost spojení, pokud Slováci si vezmou inspiraci od Čechů v tom, v čem jsou lepší, a to platí i naopak. A to díky vzájemné přízni, přejícnosti a bratrské lásce. „... čo menej cenného má opustiť česká vetev a prevziať zo slovenského, a naopak, čo slovenského má sa zdokonáliť podľa vyspelejšieho vzoru českého.“¹⁸³ Oba státy se mohou spojením obohatit. SNS zde sdělují, že Češi jsou vyspělejší vzor pro Slováky, ale neuvádějí v čem přesně.

¹⁷⁹ 1919, 11. 9. – Programm Slovenskej národnej strany in *Národné Noviny*. Turčiansky Sv. Martin, 11.9.1919, roč. L., č. 208, str. 1 – 2; pokračování: 12.9.1919, roč. L., č. 209, str. 1; pokračování: 13.9.1919, roč. L., č. 210, str. 1

¹⁸⁰ *Národné noviny* 11. 9. 1919, č. 208

¹⁸¹ Tamtéž.

¹⁸² Tamtéž.

¹⁸³ Tamtéž.

V programu můžeme vyzorovat pro tuto dobu dosud neobvyklý jev. Ve více případech zde můžeme narazit na pomlčku v názvu státu. „*Spoločnou prácou a spoločnými obetami s bratmi, Čechmi vyslobodili sme sa z doterajšej národnej a štátnej poroby, i obnovujeme s nimi náš štátny celok zpred tisícročia vo forme: Česko-slovenskej Republiky. Sme za jednotnosť a nerozdielnosť nášho štátu.*“¹⁸⁴ Pomlčka vždy značila snahu o větší odstup, ale v tomto případě se strana staví za jednotný stát.

Slovenština byla rovnoprávná s češtinou, byla státním jazykem. Na Slovensku proklamují za úřední jazyk slovenštinu ve všech odvětvích, což tehdejší situace ani neumožňovala. Na univerzitách se chtěli ke slovenštině jako vyučujícímu jazyku dopracovat postupně.¹⁸⁵ „*Žiadame, aby nám podľa dohodnutia patriaca a v záujme Česko-slovenskej republiky potrebná autonomia postupne vybudovaná bola.*“¹⁸⁶ Pokud se to nestane, žádají zachovat ministerstvo s plnou mocí pro Slovensko s rozšířenou pravomocí. Strana počítá do budoucna s postupným rozšiřováním autonomie. Dále žádají samosprávu obcí a žup, aby byl umožněn rozvoj specifických Slovenska.¹⁸⁷ „*Uznávame kultúrnu všeobecnú našu zaostalosť a uznávame potrebu, to, čo nám kultúrneho chýba nahrádzať našim najbližším, bratským, českým.*“¹⁸⁸ „*Preto žiadame, aby na Slovensku, ktoré ďaleko zaostalo v hospodárskom vývoji za inými krajinami, ...*“¹⁸⁹ Strana deklaruje, že Slovensko má zaostalejší hospodářský a kulturní rozvoj.

V programu se nevyskytuje termín československý národ, ale o vztahu s českými zeměmi strana hovoří jako o „bratrství“. Pokud se v dokumentu naráží na společnou kulturu nebo národnost, strana používá termíny slovanská kultura nebo slovanská národnost.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Národné noviny 12. 9. 1919, č. 209

¹⁸⁶ Národné noviny 11. 9. 1919, č. 208

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Národné noviny 12. 9. 1919, č. 209

¹⁸⁹ Národné noviny 13. 9. 1919, č. 210

Druhý program byl vydaný v roce 1922¹⁹⁰. Opět byl zveřejněn v Národných novinách ve dvou po sobě jdoucích výtiscích. Dokument se opět hlásil k jednotnému demokratickému státu. Ve většině bodů se doslova shodoval s předchozím programem z roku 1919. Proto zde uvedu pouze programové cíle, které se liší. Strana ve svém programu velmi málo reagovala na aktuální situaci, když program byl téměř totožný. Pomlčka v názvu republiky zůstala uvedena, vztah s Čechy nazývali bratrstvím, Slovensko označovali stále za zaostalejší a pro slovenštinu požadovali stejné výhrady. Nepatrný rozdíl byl ve vymezení strany. „*Sme stranou autonomnou, lebo len v tom vidíme lepšiu budúcnosť Slovenska.*“¹⁹¹ SNS se výslovně uvedla jako autonomistická strana, což pravděpodobně mělo straně na Slovensku zvýšit kredit.

Strana opět žádá postupný přechod k autonomii. V odstavci je totožně zmíněno i ministerstvo s plnou mocí pro Slovensko. Na rozdíl od předchozího programu je zde odkaz na Pittsburskou dohodu, což dává požadavku větší důraz.

Zcela odlišnou strukturu měl dokument z roku 1925¹⁹². Jednalo se totiž o program strany přednesený na shromáždění organizovaném SNS. Strana v programu proklamovala hlubokou oddanost drahé ČSR. I přes to pravděpodobně nebyla zcela spokojená se situací v republice. Žádala zlepšit kulturní, hospodářské nebo národní poměry Slováků. Následující bod programu představoval hospodářskou ochranu Slovenska. „*Celoštátna hospodárska politika, ako u takzv. historických zemí, nech má rovnako na zreteľi i zvláštne hospodárske záujmy Slovenska.*“¹⁹³

„*Štátna služba, úrad, zamestnanie sú na Slovensku predne pre Slovákov.*“¹⁹⁴ Potrebu pozvednout slovenský národ vystřídal požadavek na přednostní obsazování úřadů Slováky. V opačném případě, když by docházelo k redukování státního úřednictva, Slováci by měli na pozicích zůstat. „*Restrikční zákon nech sa proti*

¹⁹⁰ Čo chce Slovenská národná strana. in *Národné Noviny*. Turčiansky Sv. Martin, 18. 5. 1922, roč. LIII., č. 43, str. 1 – 2; pokračování: 21. 5. 1922, roč. LIII., č. 43, str. 1 - 2

¹⁹¹ Národné noviny 18. 5. 1922, č. 43

¹⁹² Velké dni slovenskej národnej strany in *Národné Noviny*. Turčiansky Sv. Martin, 17.9.1925, roč. LVI., č. 75;

¹⁹³ Tamtéž.

¹⁹⁴ Tamtéž.

slovenskému úradníctvu, učiteľstvu, zamestnanectvu nestavia, keď je Slovákov v štátnej službe i tak málo. Aby se štátnej pokladnici ulavilo, žiadame restringovať zbytočné ministerstvá.“¹⁹⁵ Stejně jako v předchozích programech se objevuje požadavek na používání slovenštiny na úřadech a na školách lidových a středních. I na bratislavské univerzitě má být vyučujícím jazykem, už se nejedná pouze o postupné přecházení k slovenskému jazyku. „Na zabezpečenie normálneho vývinu pomerov, ako i životných práv slovenského národa, žiadame uzákonit právo na samosprávu Slovenska v smysle Pittsburskej Dohody.“¹⁹⁶ Strana opět upozorňuje na nedodržování úmluv uvedených v Pittsburské dohodě. SNS žádá autonomii zaručenou slovenskou samosprávou.

Poslední program z roku 1932¹⁹⁷ byl autonomisticky nejradikálnější. Příčina mohla tkvět ve spojení s HSLS do autonomistického bloku. „*Chceme byť národom nielen osvobodným, ale i svobodným. Boli sme od vekov slovenským národom, chceme ním ostať i v budúcnosti. Vyhlasujeme, že národ československý neuznávame; československého národa niet. podle nich je důkazem odlišná minulosť, reč i mentalita.*“¹⁹⁸ Zde můžeme zaznamenat obrovský obrat SNS. Nyní se už nehlásila k jednotnému národu a tisícileté historii. Zcela odmítla ideu čechoslovakismu a zmiňovala myšlenku na svobodný národ. Prý jsou politicky natolik vyspělí, aby dokázali spravovat a řídit vlastní osudy. Formulace této věty vyzněla uštěpačným dojmem. SNS chtěla začlenit Pittsburskou dohodu do ústavy. Dokonce strana zazlívala Čechům, že ji doposud do dokumentu nezačlenili. „*Týmto činom cítíme sa dotknutými nielen vo svojom práve, ale i vo svojej národnej cti. Osvedčujeme sa, že len v politickom autonomnom sriadení Slovenska vidí národ náš zabezpečenú svoju budúcnosť.*“¹⁹⁹ Nyní už strana nežadá dodržování stanovisek uvedených v Pittsburské dohodě, ale chce přímo začlenění tohoto dokumentu do Ústavy ČSR. Pokud by se Dohoda do ústavy nezačlenila, požadovala SNS uznat a respektovat jazykový zákon z 29. února 1920, aby slovenština byla na Slovensku povinně užívaná na úřadech, soudech nebo školách.²⁰⁰

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Zvolenská manifestácia. in *Národné Noviny*. Turčiansky Sv. Martin, 19. 10. 1932, roč. 63., č. 122

¹⁹⁸ *Národné noviny* 19. 10. 1932, č. 122

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Tamtéž.

Úřady opět měly být obsazeny slovenským obyvatelstvem, to se od minulého programu nezměnilo. „... *za spravedlivé vyrovnanie s bratrským národom a tým i za pevnú, šťastnú Česko-slovenskú republiku.*“²⁰¹ I přes počáteční odmítnutí jednotného národa nazývá strana Čechy bratrským národem a podporuje ideu pevné a šťastné republiky. Pomlčka se vyskytla i v tomto programu. „*Národ slovenský v spoločnej republike nie je rovnoprávny s národom českým, nemá svojich politických práv; nevládne, ale je ovládaný.*“²⁰² Strana konstatovala, že český národ utlačuje Slováky. Východisko viděli právě v proklamované autonomii.

4. Vyhodnocení

Na vývoji některých programů politických stran je zřejmý proces postupující od umírněných požadavků týkajících se slovenské otázky až po zcela radikální. Tento vývoj paralelně reflektuje situaci uvnitř republiky i uvnitř politických stran. Celonárodní prorepublikové strany se vždy nestavěly zcela odmítavě ke slovenským potřebám. Stejně tak se i slovenské politické strany vždy nestavěly proti spojení s českými zeměmi. Jedinou výjimku zde tvořila komunistická strana, která až na sklonku republiky přehodnotila svůj program.

Strany působící na Slovensku by se daly shrnout do třech kategorií. První byly strany s celorepublikovou působností, konkrétně agráři a sociální demokraté. Mezi celostátní strany patří i antisystémová komunistická strana. Na Slovensku se vyskytovali prorepublikoví ľudovci a národná strana.

Obě umírněné československé strany se po vzniku ČSR teprve formovaly, tudíž od toho se odvíjela i konečná podoba programů. Před ustanovením RSZML na Slovensku působili slovenští agráři, kteří představili program velmi podobný prvním dokumentům slovenských stran pocházejících z téže doby. Kompletní strana poté převzala jednotný program, který jí s drobnými změnami vydržel až do konce první republiky. U sociálních demokratů se naopak tvořilo radikální křídlo uvnitř strany. To

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž.

po oddělení a založení vlastní komunistické strany pokračovalo velmi podobným programem, jako když bylo součástí ČSDSD. Ucelená sociální demokracie poté vydala povahově zcela odlišné cíle, které také propagovala až do roku 1938.

Sociální demokraté a agráři tedy zůstali věni svým programovým cílům po celou dobu jejich existence. Dalším společným rysem programů je velmi malý prostor věnovaný slovenské otázce. Pokud se strany zabývaly slovenskou problematikou, nerefletovaly aktuální dění a tamější situaci Slovenska, to vyplývá z neměnnosti programů. Zde postupný vývoj, jako například u slovenských stran, nezaznamenáváme. Na druhou stranu jejich konstantní požadavky se zcela nevyklučovaly s těmi slovenskými. U sociálních demokratů se setkáváme s požadavkem na samosprávu a tím následnou decentralizaci. I přes poznámky mnohých autorů věnujících se tomuto historickému období, že se strana chovala velmi centralisticky, podoba programu centralistická není.

RSZML oproti sociálním demokratům výslovně požadovala zrovnoprávnění slovenštiny s češtinou a tyto jazyky považovala za úřední. Zajímavostí je, že agráři byli jedinou stranou, která se hlásila k ideji čechoslovakismu. Ostatní strany se k tomuto tématu buď vůbec nevyjadřovaly, nebo se přímo proti návrhu ohradily. I přes rozšířený čechoslovakismus v českých zemích se sociální demokraté o této problematice vůbec v programu nezmiňují. Obě politické organizace se shodovaly ještě v jedné věci. Představovaly Slovensko jako zaostalejší oproti Čechám. Toto tvrzení se sice vyskytlo i u slovenských stran, ale jistě nebylo prezentováno takto nekorektním způsobem. Konkrétně sociální demokraté používali v této souvislosti termíny jako analfabetismus nebo šíření nakažlivých chorob. Vzhledem k ustrnulým programovým prohlášením a nereflexivním slovenským požadavkům neměly celonárodní strany na Slovensku takový úspěch, jaký sklízely v českých zemích.

Pokud se vrátíme ke slovenské agrární straně ještě před jejím začleněním do RSZML v roce 1922, můžeme objevit velkou shodu s ostatními slovenskými stranami. Hodně programově blízká si byla se SNS. Všechny tři strany na počátku první republiky požadovaly zajištění samosprávy. Podobně se také vyjadřovaly k pozici slovenštiny v ČSR. Všechny se shodly na statusu úředního jazyka rovnoprávného s češtinou. Až později se začal objevovat nárok, aby slovenština byla jediným státním jazykem na Slovensku. Strany se obdobně vyjadřovaly i ke vztahu s Čechy, když

shodně hovoří o bratrství. U celonárodních stran se tento termín vůbec nevyskytoval, kromě posledního programu komunistické strany, která na poslední chvíli zcela přehodnotila svou agitaci. U slovenských stran se jedná o hojně užívaný výraz, a to i v pozdějších programech, kdy už se strany hlásí k nekompromisní autonomii. Požadavek autonomie se objevuje i v těchto počátečních programech. Kromě slovenských agrárníků, kteří před autonomií propagovanou dalšími slovenskými stranami přímo varují. I přes to se v programech vydaných do roku 1922 včetně vyskytuje ještě ne zcela ucelená představa slovenské autonomie. Národní strana žádala pozvolný přechod na autonomii, ľudáci zveřejňovali pouze autonomistické termíny, které nebyly zcela zkonkretizovány. Tudíž se dalo pouze spekulovat, co přesně tím zamýšleli.

V programech národní strany a agrárníků se shodně vyskytuje postulát na speciální ministerstvo pro Slovensko. Také sdílí společný úsudek o Slovensku, když v programu tvrdí, že je oproti českým zemím zaostalé. U slovenských agrárníků je ale velmi zřetelný ideologický vývoj na rozdíl od SNS. Národní strana zpočátku svůj program téměř nezměnila, ale agrárníci reagovali na vývoj situace. NRSR byla opatrnější v používání termínů, které odkazovaly na vztah mezi Čechy a Slováky, než při vzniku republiky. Dále přiznala, že situace se pro Slováky nevyvíjí zcela příznivě, ale setrvání s českými zeměmi je pro Slovensko lepší varianta. Také ľudáci se snažili na tehdejší situaci reagovat. Svůj program postupem času významně rozšířili. I když z počátku byla strana loajální k českým zemím, v roce 1922 se už zabývala konceptem autonomie naplno. V programu se začaly vyskytovat požadavky, které nebyly v tehdejší době pro ostatní strany obvyklé. Slovensku zaručily pravomoci začít zasahovat do zákonů a mít zajištěné hlasy v Národním shromáždění. Z počátku radikální postuláty začala postupem času přebírat i druhá slovenská strana – SNS. V této době již slovenští agrárníci byli absorbováni celonárodní RSZML.

Od poloviny dvacátých let dvacátého století se programy slovenských stran začínaly plnit autonomním obsahem. Národní strana vyžadovala zrealizování závazků uvedených v Pittsburské dohodě. V tuto chvíli již ľudákům třetím rokem ležela v Národním shromáždění první žádost o autonomii, která podle svých osnov měla být splněna právě do roku 1925. V těchto letech SNS vykazovala stále umírněnější požadavky než HSLS. V programu ubezpečovala české země k oddanosti, ale již začala

upozorňovat na špatné poměry na Slovensku. Program po dlouhé době přizpůsobila aktuální situaci. Jako v předcházejících dokumentech strana vyžadovala na Slovensku pouze slovenský jazyk, a to ve všech institucích a úřadech. V tomto bodu se shodovala s Ľudákama. Program vydaný HSLS o pět let později ovšem zaznamenal umírnění požadavků na české země. Strana relativně stručně požadovala stejné pravomoci, jako měla Podkarpatská Rus zaručené v ústavě. To by pro Slovensko znamenalo například zaručený počet poslanců v Národním shromáždění, zřízení institutu slovenského guvernéra nebo vlastního sněmu. V roce 1932 se tyto dvě strany spojily v autonomistický blok. Oproti svým předchozím programům se požadavky zde opět vyostřily. Největší obrat byl patrný právě u SNS. V programu se strana zaměřila na ostrou kritiku českých zemí. Slovensko označila za nesvobodné, nerovnoprávné, ovládané a utlačované. Tyto termíny za celou dobu trvání ČSR použila ve svých programech prozatím jediná strana – KSČ. Vzhledem k profilaci komunistické strany je ale srovnávat tyto dvě strany nerelevantní. I přes vyčítání stávající situace Čechům se národní strana překvapivě stavěla za „šťastnou republiku“ a „bratrství“. Ať už jakákoliv demokratická strana měla vůči spolenectví Čechů a Slováků nějaké výhrady, nikdy se v jejich programech nevyskytl požadavek na úplnou separaci od českých zemí. Nejbliže se tomu přiblížili Ľudovci na sklonku první republiky, když požadovali federativní uspořádání. A tím se dostáváme k poslednímu programu Ľudové strany. Tento program vybočoval vším, s čím jsme se doposud setkali. Ľudáci vnímající silnou podporu ze strany německých fašistů si diktovali doposud nevídané podmínky. Celý program koncipovali tak, jako by už byl předem schválen a nepřipouštěl žádný kompromis. Požadavky HSLS měnily znění ústavy, přesun většiny pravomocí na Slovensko, zavedení vlastní ústavy a zaručený podíl úředníků ve státních institucích. I přes tyto radikální postuláty byla straně nabídnuta účast ve vládě. To poukazuje na velmi zoufalou politickou situaci v ČSR.

Celostátní KSČ byla antisystémovou stranou, a proto se vyznačovala zcela odlišným konceptem programu a ideologickými požadavky. Zajímavé je, že strana se prakticky až do roku 1929 nezabývala slovenskou otázkou. Občas se v dokumentech objevily nějaké reakce na situaci Slovenska, ale nikdy nepřinesly žádné konstruktivní řešení. Tento jev můžeme pozorovat i v době, kdy komunisté představovali ještě radikální křídlo sociální demokracie. Až ke konci třicátých let dvacátého století můžeme zaznamenat pokrok v přístupu ke Slovensku. Komunistická strana velmi často

opakovala, že Slovensko je utiskovaným národem ze strany české buržoasie. Opakovaně kritizovala poměry na Slovensku, které bylo podle jejího mínění vykořisťované, mluvila o kulturním útlaku, administrativním útlaku nebo o čechizaci na úřadech a školách. Ale jenom zřídkakdy se v programu objevil nějaký návrh na vyřešení jimi kritizované situace. Odlišný přístup můžeme nalézt v programu z roku 1931. Slovenská otázka je zde detailně rozebrána. Nikoho nepřekvapí, že jediné řešení představovala revoluce proletariátu. Na všechny neduhy národnostních menšin by pomohlo spojení veškerého proletariátu a uskutečnění sociální revoluce. V tomto programu se přímo jednalo o slovenském utiskovaném lidu. Také si strana neodpustila obsáhlou kritiku konkurenčních stran. Zajímavé je, že dokázala upozornit na otázky, které slovenskou společnost nejvíce trápily. To se týkalo například velkého přílivu českých úředníků na Slovensko, čechizace slovenských škol nebo nerovnoprávného zastoupení a potlačování slovenštiny na místech, kde měla mít zaručený rovnoprávný statut.

V programech komunistické strany se setkáváme s několika extrémními postřehy. Vztah českých zemí ke Slovensku nazývají okupací. Tento termín se napříč politickými programy nikde jinde nevyskytnul. Stejně je to s tvrzením, že československý státní celek nemá historické opodstatnění a je vytvořen uměle. Komunisté se v některých programových bodech ale i shodovali se slovenskými stranami. Výslovně uváděli termíny jako čechizace nebo nerovnoprávnost, což u slovenských stran nebylo obvyklé se takto vyjadřovat, ale podstata byla stejná. KSČ si mohla dovolit být více radikální, jelikož nepodporovala demokratický proud. Poslední program strany již pojednával o zcela jiných záležitostech než všechny předešlé. Majoritně se věnoval rostoucímu vlivu fašistů. Dokument sloužil jako manifest burcující občany proti národně-socialistickému soupeři. Až v tento moment komunistická strana zcela přehodnotila své požadavky a začala podporovat jednotnou ČSR a těsnější propojení bratrských národních států.

Závěr

Programový vývoj v ČSR se vyznačoval určitými specifiky. V jeho počátcích můžeme sledovat euforii ze vzniku vlastního společného státu a očekávání příznivějších

podmínek pro slovenskou společnost. Strany se stavěly velmi pozitivně k česko-slovenskému vztahu a reflektovaly pouze výhody, které tento svazek měl přinést. Některé strany z počátku nedokázaly postupovat zcela konstruktivně, jelikož uvnitř stále probíhaly finální přeměny k ucelení těchto organizací. Po uklidnění situace v politických stranách se začala projevovat první nespokojenost s poměry mezi Čechy a Slováky. Celonárodní demokratické strany přijaly určitá stanoviska ke slovenské otázce a po celý zbytek trvání ČSR je téměř nezměnily. Komunistická strana situaci na Slovensku ostře kritizovala, ale nepředložila adekvátní koncept na řešení této problematiky. Výraznější posun můžeme u ní sledovat až v posledních letech existence ČSR. Slovenské strany prožívaly bouřlivější vývoj. Jejich autonomistické požadavky se pozvolna radikalizovaly. Rychlé vyhodnocování slovenské problematiky a okamžité reakce se odrážely zejména v programových dokumentech. Slovenské strany totiž vnímaly situaci kolem sebe bezprostředněji, než strany, které měly centrálu v Čechách. Slovenská společnost vnímala nenaplnění svých očekávání a často se uchýlovala k volbě autonomistických stran. Celonárodní strany tuto situaci vnímaly, ale až do poslední chvíle ve svých požadavcích neustoupily.

Překvapivým zjištěním je, že idea čechoslovakismu nebyla v programech moc oblíbená. Některé strany se dokonce výslovně proti tomuto konceptu ostře vymezily. Avšak stejný názor zastávaly demokratické strany v otázce jednotné ČSR. Téměř po celé trvání republiky se hlásili k tomuto pojetí. Jediní komunisté jejich názor nesdíleli a jako jediná strana odmítali i demokratické zřízení.

Bakalářská práce přinesla poznatky o tom, že celonárodní strany ČSR nedokázaly pružně reagovat na tehdejší komplikovanou situaci na Slovensku. U komunistické strany se vývoj v programových cílech projevil, ale až téměř po deseti letech její existence. U slovenských stran také můžeme sledovat rostoucí úsilí o prosazení slovenských požadavků. Dokázaly relativně rychle reagovat na potřeby tehdejší slovenské společnosti.

Summary

Program's development in Czechoslovakia was marked by certain characteristics. We can analyze the euphoria of their own mutual state and favorable expectations of Slovak society in the beginning. Parties perceived the Czech-Slovak relationship very positively and reflected only the benefits that this alliance should bring for them. Some parties completely failed to act constructively at the beginning, because there were internal changes to the completion of these organizations. The first dissatisfaction appeared with the relations between Czechs and Slovaks after calming situation in political parties. Nationwide democratic parties adopted the certain issues of slovak question and during the existence of Czechoslovakia was still unchanged. The Communist Party criticized sharply the situation in the Slovak state, but the party did not provide adequate solutions. We can perceive significant shift in the last years of Czechoslovakia. Slovak parties experienced wider development. Their autonomist requirements gradually radicalized. Rapid evaluation of Slovak issues and immediate reactions were mainly reflected in the programming documents. Slovak parties had considered the situation around them more immediately than the parties which had their headquarters in the Czech country. Slovak society perceived failure to fulfill their expectations and therefore often elected the autonomist parties. Nationwide parties perceived this situation, but they insisted on their demands until the last moment.

The surprise is that the idea of Czechoslovakism was not very popular in programs. Some parties have argued sharply against the concept. However, the democratic parties took the same view in the integrated Czechoslovakia. They reported on this concept almost the whole existence of the Republic. Communists were the only ones who did not share their opinions and reject democratic system

The bachelor thesis brought facts that nationwide parties failed to quick response to the complicated situation in the Slovak Republic. The Communist Party established developments in the program goals, but it took ten years. We can also analyze the growing efforts to promote Slovak requirements by The Slovak parties. They proved relatively quickly respond to the needs of the former Slovak society.

Použitá literatura

- BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita Brno, Mezinárodní politologický ústav, 2011. 178 stran. ISBN 978-80-210-5438-7
- BARTLOVÁ, Alena, BYSTRICKÝ, Valerián, a kol. *V mezivojnovom Československu 1918 – 1939*. 1. vydání. Bratislava: VEDA, 2012. 544 stran. ISBN 978-80-224-1199-8
- BROKLOVÁ, Eva. *Československá demokracie: politický systém ČSR 1918 – 1938*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 1992. 168 stran. ISBN 80-901059-6-3
- CABADA, Ladislav. *Český stranický systém ve 20. století*. 1. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. 223 stran. ISBN 80-86898-50-4
- HARNA, Josef. *První Československá republika – pokus o demokracii ve střední Evropě*. 2. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1993. 64 stran. ISBN 80-04-26363-1
- HARNA, Josef, LACINA, Vlastislav. *Politické programy českého a slovenského agrárního hnutí 1899 – 1938*. Praha: Historický ústav, 2007. 274 stran. ISBN 978-80-7286-113-2
- HARNA, Josef, VALENTA, Jaroslav, VORÁČEK, Emil. *Československo 1918 – 1938: osudy demokracie ve střední Evropě*. 1. vydání. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. ISBN 80-8526-899-X
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2000. 575 stran. ISBN 80-7277-027-6
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl druhý, Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2002. 577 stran. ISBN 80-7277-031-4

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Díl třetí, O přežití a o život (1936 – 1938)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. 803 stran. ISBN 80-7277-119-1

KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. 1. vydání. Praha: Havran, 2003. 301 stran. ISBN 80-86515-33-8

KOPEČEK, Lubomír. *Demokracie, diktatury a politické stranictví na Slovensku*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006. 347 stran. ISBN 80-7325-076-4

LIPSCHER, Ladislav. *Ľudácka autonómia - ilúzie a skutočnosť*. 1. vydání. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, 1957. 319 stran.

LIPTÁK, Ľubomír. *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. 1. vydání. Bratislava: Archa, 1992. 312 stran. ISBN 80-7115-029-0

LIPTÁK, Ľubomír. *Slovensko v 20. storočí*. 4. vydání. Bratislava: Kalligram, 2011. 334 stran. ISBN 978-80-8101-518-2

MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1938*. Brno: Doplněk, 2005. 1021 stran. ISBN 80-7239-178-X

MĚCHÝŘ, Jan. *Slovensko v Československu: slovensko-české vztahy 1918 – 1991: dokumenty, názory, komentáře*. Praha: Práce, 1991. 123 stran. ISBN 80-208-0225-8

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000. 355 stran. ISBN 80-7184-791-7

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: výbor 1918-1923*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny, 1998. 444 stran. ISBN 80-7106-313-4

PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878-1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. 283 stran. ISBN 80-85268-88-4

ROGUĽOVÁ, Jaroslava. *Slovenská národná strana 1918 – 1938*. 1. vydání Bratislava: Kalligram, 2013. 348 stran. ISBN 978-80-8101-662-2

STRMISKA, Maxmilián. *Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 727 stran. ISBN 80-7367-038-0

ŠOLC, Jaroslav. *Slovensko v české politice*. 1. vydání. Banská Bystrica: Enterprise, 1993. 251 stran. ISBN 80-85342-02-2

ÚSTAV DĚJIN KSČ. *Protokoly sjezdů KSČ. 1, Ustavující a slučovací sjezd KSČ roku 1921*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1958. 518 stran

VAŠŠ, Martin. *Slovenská otázka v 1. ČSR (1918 – 1938)*. Martin: Vydavatel'stvo Matice slovenskej, 2011. 283 stran. ISBN 978-80-8115-053-1

VODIČKA, Karel. *Politický systém České republiky: historie a současnost*. 3. vydání. Praha: Portál, 2011. 486 stran. ISBN 978-80-7367-893-7

WODAK, Ruth. *Methods of critical discourse analysis*. 2. vydání. London : Sage, 2009. 204 stran. ISBN 978-1-84787-455-9

WEB

Historický kaleidoskop [online]. 2009 [cit. 2013-15-04]. Dostupné z www:

<<http://www.historickykaleidoskop.cz/4-2009/svetoobcan-vedec-letec-diplomat-a-general-m.-r.-stefanik.html>>.

JUST, Petr. *Deklarácia slovenského národa (tzv. Martinská deklarácia) (1918)* [online]. 2005 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z www:

<<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006071304>>.

JUST, Petr. *Pittsburghská dohoda (1918)* [online]. 2005 [cit. 2013-03-04]. Dostupné z www: <<http://www.just.wz.cz/view.php?cisloclanku=2006071302>>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna PSP [cit. 2013-04-17].

Národní shromáždění republiky Československé 1920 – 1925, Tisk č. 3403. Dostupné z www: <http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t3403_00.htm>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna PSP [cit. 2013-04-17].
Národní shromáždění republiky Československé 1929 – 1935, Tisk č. 425. Dostupné
z www: <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t0425_00.htm>.

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna PSP [cit. 2013-04-17].
Národní shromáždění republiky Československé 1935 – 1938, Tisk č. 1429. Dostupné
z www: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1429_00.htm>.

121/1920 Sb. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina
Československé republiky [cit. 2013-05-01]. Psp.cz. Dostupné z www:
<http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>.

E-ČLÁNEK

TONKISS, Fran. Discourse analysis, in C. Seale (ed.). *Researching Society and Culture*
(3rd edition). London: Sage, 2012. 405-23.

TIŠTĚNÉ PRAMENY

Dobový tisk

Národné noviny

Slovák

ARCHIVY

Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR), Praha

Národní archiv (NA), Praha

SEZNAM ZKRATEK

ČSDSD – Československá sociálně demokratická strana dělnická

ČSL – Československá strana lidová

ČSR – Československá republika

DA – Diskursivní analýza

HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana

HSLŠ – SSNJ - Hlinkova slovenská ľudová strana – Strana slovenskej národnej jednoty

NRSR - Národná a republikánská strana roľnícká

RSČV - Republikánská strana československého venkova

RSZML – Republikánská strana zemědělského a maloroľníckého lidu

SD – Slovenská domovina

SLS – Slovenská ľudová strana

SNS – Slovenská národná strana

SNRS - Slovenská národná a roľnícká strana